

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
IZGLĪTĪBAS ZINĀTŅU UN PSIHOLOĢIJAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**PIESAISTES STILA SAISTĪBA AR SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES
UZSĀKŠANAS VECUMU JAUNIEŠIEM**
BAKALaura DARBS

Autors: **Aiga Gavare**

Studenta apliecības Nr.: AG20123

Darba vadītājs: asoc.prof. dr. psych. Ieva Stokenberga

RĪGA, 2025

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis bija izpētīt, kādā vecumā jaunieši uzsāk dažādas seksuālās aktivitātes, to saistību savā starpā un saistību ar piesaistes stiliem gan heteroseksuāli, gan ne-heteroseksuāli orientētu jauniešu izlasē. Pētījuma izlase sastāv no 440 respondentiem, vecumā no 18 līdz 24 gadiem, tiek izmantotas divas aptaujas: piesaistes stili tiek mērīti ar „Attiecību aptauja” (Relationship Questionnaire, Bartholomew & Horowitz, 1991), Latvijā adaptējusi Ieva Bite (Bite, 2002) un dažādu seksuālo aktivitāšu pieredzes mērīšanai tiek izveidota aptauja, kombinējot divas iepriekš pētījumos izmantotas aptaujas (Kelly et al, 2019; Estradas-Carmonas et al., 2023). Pētījuma rezultāti apstiprina, ka ne-heteroseksuāli orientēti jaunieši seksuālas aktivitātēs iesaistās agrāk. Rezultāti arī uzrādīja pozitīvas korelācijas starp visām seksuālajām aktivitātēm. Lai arī saistības bija vājas, tomēr šī pētījuma rezultāti, pretēji literatūra paustajam un izvirzītajai pētījuma hipotēzei, uzrāda, ka jaunieši ar drošu piesaistes stilu agrāk iesaistās dažādās seksuālajās aktivitātēs. Regresiju analīze atklāja, ka piesaistes stils un seksuālā orientācija izskaidro tikai nelielu daļu (mazāk par 10%) no seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma variācijām. Tas apstiprina, ka pirmās seksuālā pieredze ir komplicēts process, kuru ietekmē daudzi faktori.

Atslēgas vārdi: piesaistes stils, petings, masturbācija, sadošanās rokās, skūpstīšanās, orāls sekss, vagināls dzimumakts, anāls dzimumakts, seksuālā orientācija, vecums

ABSTRACT

The aim of this study was to examine the age at which young people engage in various sexual activities, the relationships between these activities, and their associations with attachment styles in both heterosexual and non-heterosexual youth samples. The study sample consists of 440 respondents, aged 18-24, using two questionnaires: attachment styles are measured by the Relationship Questionnaire (Bartholomew & Horowitz, 1991), adapted in Latvia by Ieva Bite (Bite, 2002) and a questionnaire combining two previously used questionnaires (Kelly et al., 2019; Estradas-Carmonas et al., 2023) is designed to measure the experience of different sexual activities. The results confirm that non-heterosexually oriented young people engage in sexual activity earlier. The results also showed positive correlations between all sexual activities. Although the correlations were weak, the results of this study, contrary to the literature and the research hypothesis, show that young people with a secure attachment style engaged in a variety of sexual activities earlier. Regression analyses revealed that attachment style and sexual orientation explain only a small proportion (less than 10%) of the variation in age of initiation of sexual activity. This confirms that first sexual experience is a complex process influenced by many factors.

Keywords: attachment style, petting, masturbation, holding hands, kissing, oral sex, vaginal intercourse, anal intercourse, sexual orientation, age

SATURS

ANOTĀCIJA	2
ABSTRACT.....	3
SATURS	4
IEVADS	5
SEKSUĀLĀ ATTĪSTĪBA	8
SEKSUALITĀTES ATTĪSTĪBA UN SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES UZSĀKŠANAS VECUMS.....	11
Pirmā seksuāla pieredze ne-heteroseksuālā populācijā	13
Ar agrīnu seksuālo pieredzi saistītie riski	14
AGRĪNU SEKSUĀLO PIEREDZI IETEKMĒJOŠI FAKTORI	16
PIESAISTES STILS UN TĀ SAISTĪBA AR SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES UZSĀKŠANU ..	18
Piesaistes stilu saistība ar attiecībām un seksuālo aktivitāti.....	20
METODE.....	23
Pētījuma dalībnieki.....	23
Pētījuma instrumentārijs.....	24
Pētījuma procedūra.....	24
REZULTĀTI.....	26
DISKUSIJA	34
SECINĀJUMI.....	39
IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	42

IEVADS

Bakalaura darba centrā ir jautājums, kā dažādi piesaistes stili saistīti ar seksuālās pieredzi jauniešiem, un vai ir atšķirības heteroseksuāli un ne-heteroseksuāli (homoseksuāli un biseksuāli) orientētu jauniešu vidū.

Pusaudža vecums ir dzimumnobriešanas, romantiskās un seksuālās pievilcības apzināšanās laiks, kas ir svarīgs pusaudža attīstības rādītājs, un šajā laikā bieži tiek iegūta pirmā seksuālā pieredze, kas var atstāt būtiskas sekas uz seksuālo veselību. Seksuālā un reproduktīvā veselība ir ar cilvēka seksuālo un reproduktīvo sistēmu saistīta fiziska, garīga un sociāla labklājība (Veselības ministrija, 2021). Līdz ar to, runājot par seksuālo veselību, tiek apspriests plašāks konteksts, ne tikai seksuāli transmisīvas slimības, kontracepcija, bet arī mentālā veselība un sociālā labklājība, ko arī ietekmē pirmā seksuālā pieredze. Kopumā esošie pētījumi par pirmo seksuālo pieredzi galvenokārt balstās uz pētījumiem heteroseksuāli orientētās izlasēs, un pamatā fokusēta uz seksuālo debiju jeb pirmo penetratīvo dzimumaktu. Literatūrā pieejams salīdzinoši mazāk pētījumu par pirmās seksuālās pieredzes vecumu personām, kas nav heteroseksuāli orientētas (Lowry et al., 2017; Dewaele et al., 2017), salīdzinot ar heteronormatīvo skatījumu, kā ar tikai dažas aplēses par debijas vecumu attiecībā uz konkrētām seksuālām aktivitātēm (Træen et al., 2016). Tradicionāli dzimumu aptaujās tiek reģistrēts pirmais vaginālais heteroseksuālais dzimumakts, taču pētījumi arī rāda, ka cita pirmā seksuālā pieredze, kā piemēram, skūpstīšanās, petings, masturbācija, ja tā ir agrīna, ir saistīta ar agrīnu seksuālo debiju, kas var būtiski ietekmēt indivīda seksuālo un reproduktīvo veselību.

Gan Latvijā, gan arī citur pasaulē ir jūtams satraukums par pusaudžu labklājību, tai skaitā psihoseksuālās izglītošanas trūkumu, kas tālāk var negatīvi ietekmēt jauniešu pirmo seksuālo pieredzi, kas savukārt nākotnē var ietekmēt jauniešu spēju vaidot ilgstošas, laimīgas un arī monogāmas attiecības.

Vislielākās bažas pusaudžu populācijā raisa agrīna seksuāla debija, jo tai ir pierādīta saistība jau ar augstāk minētiem riskiem – kontracepcijas nelietošanu un seksuāli transmisīvo slimību risku (Siebenbruner et al., 2007), kā arī ar mentālo (Lara & Abdo, 2016; Wesche et al. 2017) un sociālo labklājību (Palmer et al., 2019). Tomēr arī esošajās psihoseksuālās izglītošanas programmās uzsvars tiek likts uz vaginālu dzimumaktu, mazāku uzmanību veltot citām seksuālās uzvedības veidiem seksam - orālajam seksam, anālajam seksam, petingam, kas diskreditē citas seksuālās orientācijas kopienas pārstāvjus. Papildus tam pirmā seksuālā pieredze arī

heteroseksuālu jauniešu vidū nereti ir petings vai orālais sekss, kam vēlāk seko vagināls dzimumakts. Arī vecums, kurā uzsāk citus seksuālās uzvedības veidus, ir svarīgs, jo iepriekšēja pieredze fiziskai tuvībai (iešana uz randiņiem, skūpstīšanās, petings, orāla apmierināšana), ir kā veicinošs faktors agrīnai seksuālai debijai (Potard et al., 2017; Pearson et al., 2012).

Sabiedrībā vēljoprojām ir jūtams diskomforts runāt par seksuālām attiecībām, taču to uzsākšana ir normatīvs vecumposma attīstības radītājs. Nereti vecāki un arī sabiedrība kopumā izvēlas ignorēt vecumposmam neatbilstošu seksuālu uzvedību, vai gluži vienkārši nav informēti par to, kā attīstās seksualitāte un ka bērns, iespējams, eksternalizē savus simptomus vai apmierina kādu savu emocionālo vajadzību, iesaistoties agrīnās seksuālās attiecībās.

Ģimenei, kurā pusaudzis uzturas, ar kuru veidojas vai neveidojas piesaiste, ir ļoti svarīga loma riska uzvedības attīstībā, tai skaitā agrīnas seksuālās dzīves uzsākšanā (James et.al 2012). Pētījumi rāda, ka pusaudži ar izvairīgu piesaistes stilu sāk nodarboties ar seksuālām aktivitātēm agrākā vecumā, ir mazāk uzticīgi seksuālajiem partneriem, iesaistās seksā ar mazpazīstamiem partneriem, un viņiem ir vairāk seksuālo partneru (Saint-Eloi Cadely et al., 2020; Potard et al., 2017). Arī pusaudžiem, kuriem ir pārņemtais piesaistes stils, kas ir attīstījies no ambivalentas piesaistes, ir lielāka iespējamība uzsākt agrīnu dzimumdzīvi, savukārt droša piesaiste spēlē aizsargājošu lomu agrīnas seksuālās dzīves uzsākšanā (Potard et al., 2017)

Pētījuma mērķis: izpētīt, kādā vecumā jaunieši uzsāk dažādas seksuālās aktivitātes, to saistību savā starpā un saistību ar piesaistes stiliem gan heteroseksuāli, gan ne-heteroseksuāli orientētu jauniešu izlasē.

Pētījuma hipotēzes:

1. Jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk, kā jaunieši ar drošu piesaistes stilu.
2. Dažādu seksuālo aktivitāšu vecums savstarpēji korelē.

Papildus jautājumi:

- Vai seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecums heteroseksuāliem un ne-heteroseksuāliem jauniešiem atšķiras?
- Kādā mērā seksuālā orientācija un piesaistes stili prognozē seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecumu?

Pētījuma mainīgie lielumi: Pirmās seksuālās aktivitātes veidi, piesaistes stils, seksuālā orientācija, vecums, dzimums.

Pētījuma dalībnieki jeb izlase: Jaunieši ar dažādu seksuālo orientāciju vecumā no 18-24 gadiem

Pētījuma dizains un datu ievākšanas metodes: Kvantitatīvs korelatīvi aprakstošs

Sinuhes mēra piesaistes stilus un dažādu seksuālo aktivitāšu gūšanas vecumu. Piesaistes stili tika mērīti ar „Attiecību aptauja” (Relationship Questionnaire, Bartholomew & Horowitz, 1991), Latvijā adaptējusi Ieva Bite (Bite, 2002). Dažādas seksuālās aktivitātes un indivīda vecums pirmo reizi to pieredzot, tika iegūts, izmantojot Sinuhes Estradas-Carmonas un komandas (2023) izstrādāto aptauju par pirmo seksuālo pieredzi, kas tika papildināta pētījuma vajadzībām ar jautājumiem no Ivonnas Kellijas (*Yvonne Kelly*) ar komandu (2019) izstrādātās aptaujas. Abu aptauju apvienošanu un adaptāciju pētījuma vajadzībām ir veikusi darba autore.

Darbs sastāv no teorētiskās daļas, kura ir iedalīta četrās nodaļās, kurās ir aplūkota seksualitātes attīstība un seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecums, agrīna seksuāla pieredze un to ietekmējošie faktori, kā arī piesaistes stila jēdziena raksturojums, un empīriskās daļas, kurā ir veikta dažādu seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma analīze heteroseksuāli un ne-heteroseksuāli orientētā izlasē un novērtēta to saistība ar piesaistes stiliem. Kopējais darba apjoms ir 52 lapas puses, un literatūras sarakstu veido 97 zinātniskās vienības.

SEKSUĀLĀ ATTĪSTĪBA

Seksualitāte attīstās visa mūža garumā, taču tieši pusaudža gados, līdz ar pubertātes sākumu un ar to saistītajām hormonālajām pārmaiņām, seksuālā attīstība paātrinās. Pusaudža vecums ir periods, kurā indivīda domāšana, uztvere, kā arī reakcija kļūst seksuāli iekrāsota. Tas ir vecums, kad jaunieši var sākt izpētīt un izprast savu seksualitāti. Seksuālā zinātkāre pusaudžu vecumā veicina gan pornogrāfijas skatīšanos, gan nodošanos seksuālām aktivitātēm, kā arī palielina neaizsargātību pret seksuālu vardarbību (Kar et al., 2015, Cacciatore et al., 2019). Bieži vien fiziskais briedums, kas ļauj vairoties un stāties dzimumattiecībās, tiek sasniegts agrāk nekā emocionālā gatavība savstarpējiem un atbildīgiem seksuāliem kontaktiem. Pusaudža vecumā pastiprinās emocionālā uzbudināmība, vēlme pēc atalgojuma un sajūtu meklēšanas, kamēr smadzeņu frontālā daiva, kas atbild par pašregulāciju un lēmumu pieņemšanu, vēl nav pilnībā attīstījusies (Steinberg, 2008). Lai gan viņu domāšana un teorētiskās spējas strauji attīstās, pusaudžu spriedumi ir atkarīgi ne tikai no prāta spējām, bet arī no emocijām, sociālās vides un komunikācijas prasmēm, kas nepieciešamas sarežģītu emocionālu situāciju risināšanai.

Ir pamatoti pieņemt, ka, tāpat kā visos attīstības aspektos, arī seksuālajā attīstībā ir vecumposmi, kas izriet no bērna vai pusaudža endogēnajām vajadzībām, gatavības un nodomiem. Ir pierādīts, ka pāragra seksuālā pieredze ir saistīta ar nelabvēlīgām sekām (Lara & Abdo, 2016; Wesche et al. 2017; Savioja et al., 2017; Palmer et al., 2019).

Pēc Pasaules Veselības organizācijas datiem pusaudžu vecumposms ir no 10-19 gadiem, taču Sūzana Sojere (Susan Sawyer) ar komandu apgalvo, ka robeža no 10 līdz 24 gadiem vairāk atbilst pusaudžu attīstībai un mūsdienu izpratnei par šo dzīves posmu (Sawyer et al., 2018). Starp 10 un 24 gadu vecumu pastāv milzīgas attīstības atšķirības, tāpēc pusaudža vecums parasti tiek iedalīts apakšposmos. Arī šajās apakškategorijs ir novērojamas atšķirības, dažādu pētnieku vidū tas mēdz atšķirties par +/- 1 gadu, tomēr, pētot tieši seksualitātes jautājumus, visbiežāk lieto šādu dalījumu: 10 – 14 gadi - agrīnā pusaudzība; 15-17 gadi - normatīvā pusaudzība un sākot no 18 gadiem – vēlā pusaudzība (Harden, 2012, Cacciatore et al., 2019).

Pusaudžu seksualitātes attīstības tempu un virzienu var skaidrot ar biopsihosociālo modeli (Sales et al., 2013; Banks et al., 2020). Bioloģiskajiem faktoriem (ģenētiskajiem un neiroendokrīnajiem faktoriem), psiholoģiskajiem faktoriem (personības iezīmēm, temperamentam), kā arī sociālajiem faktoriem jeb vides faktoriem (audzināšanas stils, attiecības

ar vecākiem un vienaudžiem, kultūra, mēdiji) ir nozīme pusaudžu seksualitātes attīstības noteikšanā.

Kā jau minēts, attiecības ar vienaudžiem, draudzības, romantiskas attiecības ir nozīmīgs pusaudžu attīstības stūrakmens (Sanders 2013), tas ietekmē arī seksuālās uzvedības attīstību (Lantagne & Furman, 2017; Templeton et al., 2017). Renāte Aringtona Sandersa (2013) iezīmē vecumposmam atbilstošu attiecību veidošanās attīstību.

Vecumā no 12-14 gadiem pieaug vēlme pievienoties vienaudžu grupām, kas bieži vien ir idealizētas un kurām ir spēcīga ietekme uz pusaudzi. Identifikācija ar vienaudžiem izpaužas līdzīgā izskatā un uzvedībā. Palielinās izpratne par seksualitāti un pieaug interese par romantiskām attiecībām. Palielinās mijiedarbība ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, un vienaudžu grupas pakāpeniski mainās no viendzimuma grupām uz jaukta dzimuma grupām, tajās arī sāk veidoties kontakti ar romantisku nokrāsu. Šim vecumposmam ir raksturīga intensīva, savstarpēji atkarīga draudzība, kas arī palīdz attīstīt līdzvērtīgām romantiskām attiecībām nepieciešamās prasmes. Pusaudži šajā vecumposmā var būt vairāk koncentrējušies uz sevi un sociālo statusu nekā uz otra personību, emocijām un vajadzībām.

Vecumā no 15-17 gadiem vienaudžu grupas nozīme vēl vairāk pieaug. Aizraušanās un iemīlēšanās, kā arī diadiskās iepazīšanās attiecības kļūst arvien izplatītākas, taču emocijas var būt vētrainas un attiecības īslaicīgas (Sanders, 2013).

Vecumā no 18 gadiem vienaudžu grupu nozīme var mazināties par labu lielākai nozīmei kvalitatīvām draudzībām un romantiskajām attiecībām, kas mēdz būt pastāvīgākas un abpusēji atbildīgākas (Lantagne & Furman, 2017).

Romantiskas attiecības pusaudžu vecumā aizvien biežāk tiek uzskatītas par normatīvu attīstības sastāvdaļu, jo eksperimentu veikšana un robežu pārkāpšana uzvedībā tiek uzskatīta par daļu no autonomijas un identitātes attīstības (van de van de Bongardt et al., 2015; Templeton et al., 2017). Ja romantiskas attiecības sākas pusaudža attīstības posmā, kad tās ir atbilstošas pusaudža vecumam, tās parasti veicina augstāku emocionālo labklājību un veiksmīgāku pielāgošanos. Tomēr, ja šādas attiecības veidojas pirms pusaudzis ir emocionāli un sociāli gatavs, tās biežāk ir saistītas ar stresu un emocionālām grūtībām (Furman & Collibee, 2014; Villalta et al., 2023). Tas iespējams ir saistīts ar to, ka arī pusaudžu seksuālā uzvedība visbiežāk sākas romantiskās attiecībās (Collins et al., 2009) vai ar draugiem vai bijušajiem partneriem (Tolman et

al., 2011), kur arī pakāpeniskumam un vecumam, kurā tiek iegūta konkrēta pirmā pieredze, ir liela nozīme turpmākai indivīda attīstībai.

Papildus tam, pusaudžu vecumā indivīdam sāk aktualizēties jautājumi par viņa seksuālo orientāciju, proti, vai viņš jutīs seksuālu pievilcību pret pretējo dzimumu (heteroseksualitāte), savu dzimumu (homoseksualitāte – geji vai lesbietes), vai pret abu dzimumu pārstāvjiem (biseksualitāte) (Papalia, Olds & Fieldman, 2008). Seksuālā orientācija ir daudzdimensionāls konstrukts, kas attiecas uz individuālām atšķirībām galvenajās seksualitātes dimensijās: seksuālā pievilcība, seksuālā uzvedība, romantiskā orientācija un seksuālās orientācijas identitāte (Mustanski et al., 2014; Hall et al., 2019).

Psiholoģijas pētījumos un praksē seksuālā orientācija visbiežāk tiek mērīta, balstoties uz pašidentifikāciju - kā cilvēks pats sevi izjūt un apzinās, un ietver dažādus apzīmējumus, piemēram, gejs, lesbiete, biseksuāls un heteroseksuāls cilvēks. 2021. gada pētījums (LGBT+ Pride Global Survey, 2021) par LGBT+ kopienas īpatsvaru kopēja populācijā liecina, ka pasaulē vidēji 80% identificējas kā heteroseksuāli, 3% kā geji, lesbietes vai homoseksuāli, 4% kā biseksuāli, 1% kā panseksuāli vai omniseksuāli, 1% kā aseksuāli, 1% kā “citi”, bet 11% nezina vai nevēlas atklāt. LGBT+ cilvēku redzamība ir palielinājusies - vidēji 30 aptaujātajās valstīs (LGBT+ Pride Global Survey, 2023), 47 % no visiem pieaugušajiem apgalvo, ka viņiem ir radnieks, draugs vai darba kolēģis, kurš ir lesbiete/gejs/homoseksuālis, kas ir par 5 punktiem vairāk nekā 2021. gadā; 26 % atzīst, ka pazīst kādu, kas ir biseksuāls, kas ir par 2 punktiem vairāk nekā 2 gadus iepriekš. Šie dati norāda uz iespējams divām tendencēm – cilvēki jūtas brīvāk paust savu seksuālo orientāciju, kā arī sabiedrībā palielinās to indivīdu skaits, kuri ir geji, lesbietes vai biseksuāli.

Alfrēds Kinzijs izstrādāja teoriju, kas parāda to, ka seksuālā orientācija neietilpst stingri un viennozīmīgi tikai homoseksuālā vai heteroseksuālā kategorijā, bet gan, ka tā ir dimensionāla un var būt mainīga (Kinsey & Pomeroy, 1948). Taču mūsdienās viedokļi par orientācijas nemainīgumu vai mainīgumu ir dažādi, un pastāv diskusijas par to, cik lielā mērā tā var būt fiksēta vai fluīda (Wilkinson & Johnson, 2020). Šajā darbā seksuālā orientācija tiek definēta kā indivīda izjustā seksuālā pievilcība pret vīriešiem, sievietēm vai abiem dzimumiem.

SEKSUALITĀTES ATTĪSTĪBA UN SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES UZSĀKŠANAS VECUMS

Pusaudža gados attīstās indivīda seksualitāte, kas ietekmē uzvedību, iekļaujot pieaugušo vecumam raksturīgas darbības, piemēram, fizisku tuvību ar partneri, kas var ietvert dzimumorgānu kontaktu (Dalenberg et al., 2018). Parasti pāreja uz dziļāku tuvību notiek pakāpeniski un var ilgt vairākus gadus, taču ir gadījumi, kad tas notiek strauji, arī izlaižot nozīmīgus soļus, kas palīdz iepazīt savu ķermeni, vajadzības, kā piemēram, masturbācija, skūpstī, petings. Pētījumi apstiprina, ka lēna un pakāpeniska attīstība ir labvēlīgāka gan fiziskajai seksuālajai veselībai (samazinot STI un nevēlamas grūtniecības risku), gan psiholoģiskajai labklājībai (Cacciatore et al., 2019). Tas, iespējams, ir tāpēc, ka lēnāks progress ļauj pusaudžiem rūpīgāk plānot un saglabāt kontroli pār situāciju, vienlaikus emocionāli pielāgojoties un pakāpeniski asimilējot jaunās pieredzes.

Lielākā daļa iepriekšējo pētījumu par intīmām aktivitātēm pusaudžu vecumā koncentrējas galvenokārt uz pirmā dzimumakta laiku un apstākļiem, īpaši saistībā ar vaginālo dzimumaktu. Tomēr vairumam pusaudžu seksuālā uzvedība sākas ar tādām darbībām kā masturbācija, skūpstīšanās un pieskārieni, kam seko orālais vai penetratīvais sekss. Turklāt, vieglākas fiziskās izpausmes, piemēram, apskāvieni, roku turēšana un skūpstī, agrīnajā pusaudžu vecumā bieži nenoved pie dziļākām intīmām aktivitātēm (Lefkowitz et al., 2018). Nīderlandē veiktā pētījumā konstatēts, ka trīs ceturtdaļas jauniešu pakāpeniski pāriet no darbībām, kuras pētnieki klasificēja kā "mazāk intīmas", tostarp roku turēšana un skūpstīšanās, uz "intīmākām" darbībām, piemēram, dzimumaktu (de Graff et al., 2009).

Ir svarīgi aplūkot plašāku intīmo aktivitāšu klāstu, jo visbiežāk pirms dzimumdzīves uzsākšanas ir virkne aktivitāšu, kas sniedz potenciālas iespējas iesaistīties, nevis lai novērstu jauniešu iesaistīšanos intīmās aktivitātēs, jo tā ir daļa no normālas attīstības, bet gan, lai to darītu droši, aizsargājot un veicinot viņu seksuālo labklājību un viņu labklājību plašākā nozīmē.

Ivonna Kellija (*Yvonne Kelly*) ar komandu (2019) aptaujājot Lielbritānijas pusaudžus par viņu seksuālo pieredzi izmantoja sekojošu klasifikāciju:

- Viegla seksuāla aktivitāte – sadošanās rokās, roku turēšana ar otru, skūpstīšanās ar otru, apskāvieni ar otru;
- Mērena seksuāla aktivitāte - pieskārsšanās citam zem apģērba vai cilvēka intīmo daļu glāstīšana/mīlošana (petings);

- Intensīva seksuāla aktivitāte - saņemts vai veikts orālais sekss, dzimumakts.

Šajā pētījumā tika aptaujāti vairāk kā 11 tūkstoši pusaudžu ar vidējo vecumu 14.3 gadi. Trīs no 10 pētījuma dalībniekiem ziņoja, ka nav bijuši iesaistījušies nevienā no partneru intīmajām aktivitātēm. Vairāk nekā puse (58 %) ziņoja par “vieglām” aktivitātēm, 7,5 % - par “mērenām” aktivitātēm un 3,2 % - par “intensīvām” aktivitātēm. Dzimumatšķirības tika novērotas tikai mērenā aktivitātē – kur zēnu proporcija bija lielāka. Mērenas un intensīvas aktivitātes bija biežāk sastopamas to kohortas locekļu vidū, kuriem pubertāte sākās pirms 11 gadu vecuma, kas norāda uz ģenētisko faktoru ietekmi agrīnas seksuālas uzvedības veicināšanā.

Kādā citā pētījumā (Waylen et al., 2010), fokusējoties tieši uz vieglu seksuālu uzvedību, dati rāda, ka aptuveni 24 % no bērniem vecumā no 11 līdz 12 gadiem un 41 % no bērniem vecumā no 12 līdz 13 gadiem ziņoja, ka ir turējušies rokās, savukārt attiecīgi 17 % un 32 % no šiem vecumposmiem atzina, ka ir skūpstījušies. Kopumā šie dati apstiprina to, ka seksuālās uzvedības attīstība ir pakāpeniska.

Dati amerikāņu jauniešu izlasē rāda (Lindberg et al., 2021), ka aptuveni pusei (54%) pusaudžu vecumā no 15 līdz 19 gadiem ir bijusi kāda veida seksuāla pieredze – orālā, anālā vai vaginālā. Līdz 16 gadu vecumam vagināls dzimumakts ir bijis 30% jauniešu, kur jau 19 gadu vecumā tie ir aptuveni 70% jauniešu. 15-19 gadus vecu jauniešu vidū aptuveni 44% ir bijuši orālie dzimumakti ar cita dzimuma partneri. Nedaudz mazāk nekā vienam no desmit 15-19 gadus veciem pusaudžiem ir bijis anālais sekss ar cita dzimuma partneri. Diemžēl šie dati arī neatspoguļo vecumu, kurā jaunieši ir stājies seksuālās darbībās pirmo reizi un vecuma diapazons, kurā rezultāti ir atspoguļoti ir pārāk plašs.

Apskatot pieejamos datus Latvijas populācijā, saskaņā ar Slimību profilakses kontroles centra (2024) aptaujas datiem 15 gadus veco jauniešu vidū dzimumattiecību (vagināla dzimumakta) pieredze bija 11,4% pusaudžu, tostarp 13,2% zēnu un 9,6% meiteņu. Salīdzinot ar 2010. gadu, kad šis īpatsvars bija 22,5%, redzams, ka agrīni uzsākta dzimumdzīve Latvijas pusaudžu vidū ir samazinājusies.

Pētot orālā, vagināla un anālā seksa secību un intervālus (Hayden et al., 2012), atklājas, ka vairākums jauniešu savu seksuālo dzīvi tomēr uzsāk ar vaginālu dzimumaktu, kur vidējais vecums ir 16 gadi un starp vaginālu un orālu seksu ir viena gada vai ilgāks laika posms. Ievērojams mazākums pusaudžu - gandrīz viena trešdaļa - uzsāka dzimumdzīvi nedaudz vēlāk, bet ziņoja par pirmo pieredzi kā orālo seksu.

Pētījumi rāda, ka ir novērojamas dzimuma atšķirības, kur vīriešu izlasē ir vērojama agrīnāka masturbācijas, petinga un orālā seksa veikšana otram. Kopumā starp dažādām erotiski seksuālām uzvedībām ir nozīmīgas pozitīvas korelācijas, kas liecina, ka jebkuras no šīm uzvedībām uzsākšana agrīnā vecumā palielina izredzes agrīnā vecumā piedzīvot citas seksuālās uzvedības (Estrada-Carmona et al., 2023).

Literatūra par seksuālo uzvedību pusaudžu vecumā galvenokārt pievēršas heteroseksuālai attīstībai. Seksuālo minoritāšu jauniešiem pats dzimumakts ir mazāk svarīgs indikators seksuālai uzvedības attīstībai. Viņiem seksuālā iniciācija var izpausties kā orālais sekss vai dzimumorgānu petings (Goldberg & Halpern, 2017). Tādēļ esošās literatūras izteiktā koncentrēšanās uz seksuālo debiju kā pirmo vaginālo dzimumaktu un indivīda vecumu to veicot, kā arī saistību izpēte ar dažādiem aizsargājošiem vai veicinošiem faktoriem, neņem vērā ne-heteroseksuāli orientētus pusaudžus.

Pirmā seksuāla pieredze ne-heteroseksuālā populācijā

Galvenokārt pētījumi rāda, ka jaunieši, kuri ir lesbietes, geji un biseksuāļi (LGB) parasti agrāk uzsāk dzimumdzīvi nekā heteroseksuāli jaunieši (Bridge, Smith, & Rimes, 2019; Kann et al., 2016; Tornello et al., 2014; Van Griensven et al., 2004), lai gan ir arī pētījumi, kas apgalvo pretējo (Dewaele et al., 2017). Tā piemēram Viliams Halls ar kolēģiem (2021), veicot metanalīzi, ir secinājis, ka dzimumakts ne-heteroseksuālā populācijā vidēji notiek 18,1 gada vecumā. To skaidrojot ar to, ka ne-heteroseksuāliem jauniešiem bieži vien ir jātiek galā ar jautājumiem, kas saistīti ar viņu identitātes veidošanos. Piemēram, atšķirībā no heteroseksuāliem cilvēkiem, viņiem var būt nepieciešams laiks, lai pieņemtu savu orientāciju, ko sabiedrība var uzskatīt par neatbilstošu vai nepieņemamu, izzinātu savu seksualitāti, izvēlētos identitātes apzīmējumu, kas vislabāk atspoguļo viņu pieredzi, un saskartos ar seksuālo stigmatu. Pētnieki arī uzsver, ka ne-heteroseksuāli jaunieši bieži uzsāk seksuālās attiecības vēlāk, jo viņiem bieži vien trūkst pozitīvas, precīzas vai visaptverošas izglītības par LGB+ seksualitāti. Pētījumi rāda, ka seksuālā izglītība parasti koncentrējas uz heteroseksualitāti, ignorējot vai stigmatizējot LGB+ seksualitāti (Estes, 2017; Hall et al., 2019).

Homoseksuāli orientēti jaunieši vairāk iesaistās riskantā seksuālā uzvedībā, piemēram, seksā bez prezervatīva un gadījuma seksā salīdzinājumā ar heteroseksuāli orientētiem jauniešiem

(Kim, Kim, & Kwak, 2017). Kopumā seksuāli riskanta uzvedība var būt mēģinājums tikt galā ar psiholoģisko distresu un pazeminātu pašvērtējumu, ko izraisa uztvertā diskriminācija.

Norvēģijā veiktā pētījumā (Træen et al., 2016) konstatēts, ka lesbiešu un biseksuālas sievietes piedzīvo orgasmu, masturbējot, agrāk nekā heteroseksuālas sievietes (mediānais vecums attiecīgi 13,1 gads un 15,2 gadi). Tāpat tika konstatēta statistiski nozīmīga atšķirība starp heteroseksuālu un lesbiešu un biseksuālu sieviešu vecumu, kad viņas pirmo reizi piedzīvojušas vaginālo seksu (mediāna 16,8 gadi pret 15,4 gadiem). Homoseksuāli vīrieši sākuši receptīvo anālo seksu agrāk nekā heteroseksuāli vīrieši. Arī insertīvā anālā seksa pieredze bija agrāka gan geju un biseksuālu vīriešu, gan lesbiešu un biseksuālu sieviešu vidū, salīdzinot ar heteroseksuāli orientēto grupu.

Lai arī pētījumi liecina, ka homoseksuālu jauniešu seksuālā pieredze visbiežāk ir agrīnāka, salīdzinot ar heteroseksuāliem pusaudžiem, seksuālā attīstība abās šajās grupās parasti norit pakāpeniski – intīmai aktivitātei sākoties ar savstarpēju masturbāciju, pēc kuras seko orālais sekss (izpildīts otram), orālais sekss kā saņēmējam, kā arī receptīvais un insertīvais dzimumakts (Halkitis et al., 2021). Publikācijas, kas iekļautu arī vieglāku seksuālu uzvedību – sadošanos rokās, skūpstīšanos, apskāvienus, netika atrastas. Tā ir svarīga seksuālās attīstības daļa, kas nodrošina pakāpeniskumu un arī normalizē jauniešu seksuālas uzvedības izpausmes ne tikai heteroseksuālā populācijā.

Ar agrīnu seksuālo pieredzi saistītie riski

Seksuālās aktivitātes sākums pusaudža vecumā ir normatīvs attīstības pavērsiens, taču svarīgi ir tas, kādā vecumā pirmā seksuālā pieredze ir gūta - agrīnā (<15), normatīvā (15-19) vai vēlā (>19) (Harden, 2012). Jāņem vērā, ka augstāk minētais vecuma sadalījums tika definēts, veicot apjomīgu longitudinālu pētījumu Amerikā. Apskatot citus avotus, var novērot, ka normatīvais vecuma dalījums mēdz atšķirties par +/- 1 gadu kultūras atšķirību dēļ.

Agrīna seksuālā debija ir saistīta ar vairākiem riskiem un ilgtermiņa sekām, kas ietekmē gan emocionālo labklājību, gan veselību. Pētījumi liecina, ka jaunieši, kuri uzsāk seksuālās attiecības agrīnā vecumā, biežāk piedzīvo spiedienu vai pat piespiedu seksu, kā arī negatīvas emocionālās reakcijas, piemēram, nožēlu un trauksmi. Šī grupa arī retāk izmanto kontracepciju pirmā dzimumakta laikā (Osorio et al., 2017). Agrīna seksuālā debija ir saistīta ar vielu lietošanu, depresijas simptomiem un riskantu uzvedību, kā arī zemāku pašvērtējumu, īpaši meiteņu vidū,

kurām pastāv lielāks depresijas un paštēla problēmu risks, kā arī nožēla par agrīnu seksuālo pieredzi (Lara & Abdo, 2016).

Ilgtermiņā pusaudži, kuri agrīni uzsāk seksuālās attiecības, biežāk ziņo par lielāku seksuālo partneru skaitu dzīves laikā, vairāk grūtniecību pusaudžu vecumā un augstākiem laulības šķiršanas rādītājiem (Heywood et al., 2015). Turpretim pozitīvāka pirmā seksuālā pieredze, kurā dominē relaksācija un apmierinātība, ir saistīta ar labāku seksuālo funkcionēšanu nākotnē, piemēram, ar lielāku vēlmi, uzbudinājumu un spēju izjust orgasmu (Smith & Shaffer, 2013).

Vēlākai seksuālai debijai (pēc 18 gadu vecuma) var būt saistība ar psihosociālām sekām, piemēram, retāku romantisko attiecību un draudzības pieredzi, kā arī zemāku pozitīvo emociju līmeni (Haase et al., 2012). Tomēr vēlāka seksuālā debija prognozē zemāku STI un riskantu partneru skaitu, lai gan sievietēm tā var šaistīties ar grūtībām ar seksuālo uzbudinājumu (Sandfort et al., 2008).

Kopumā var secināt, ka seksuālas debijas laiks, arī pakāpeniskums var būt saistīts ar jaunieša veselību, emocionālo labklājību un sociālo dzīvi ne tikai pusaudža gados, bet arī vēlāk. Tādēļ ir būtiski izprast faktorus, kas ietekmē to, kā attīstās pusaudža seksuālā uzvedība, kas ir viecinājošie un kas aizsargājošie faktori agrīnai seksuālai pieredzei.

AGRĪNU SEKSUĀLO PIEREDZI IETEKMĒJOŠI FAKTORI

Analizējot pieejamo literatūru atklājas vairāki faktori, kas ietekmē pusaudžu seksuālās dzīves uzsākšanu un ar to saistītos riskus. Tie ir gan individuālie faktori – bioloģiskie un psiholoģiskie, gan kontekstuālie faktori – sociālie un vides faktori.

Apkopojot individuālos faktoros, var secināt, ka ir novērojamas dzimuma atšķirības, kur zēni biežāk sāk seksuālās attiecības agrāk, kas lielā mērā ir saistīts ar sabiedrības normām un stereotipiem. Viņi bieži tiek mudināti būt azartiskāki un meklēt jaunas pieredzes (Shulman et.al 2015), kā arī viņu fiziskais briedums, ja tas ir agrīnāks, un statuss vienaudžu grupā paaugstina viņu pašvērtējumu (James et al., 2012), kas pastarpināti veicina agrāku seksuālo debiju. Meitenēm agrāka pubertāte var veicināt seksuālā riska uzņemšanos.

Pētījumi rāda, ka ekstraversija, impulsivitāte un zema paškontrolē ir pozitīvi saistītas ar agrīnu seksuālo aktivitāti (Allen & Walter, 2018; Allen, 2019). Īpaši zēniem ekstraversija un pašuztvertā vērtība bieži vien saistīta ar agrāku dzimumaktu (Gazendam et al. 2020). Arī zema paškontrolē var paātrināt lēmumu uzsākt seksuālās attiecības, īpaši zēnu vidū, kuriem vadības funkcijas nobriest vēlāk nekā meitenēm (Magnusson et al., 2019).

Ir pierādīts, ka augstāks intelekta līmenis ir aizsargājošs faktors agrīnai seksuālajai debijai. Pusaudži ar augstāku intelektu vairāk pieķeras tradicionālām vērtībām un izvirza sev augstākus mērķus, kas mudina atlikt seksuālo aktivitāti (Halpern et al., 2000).

Simptomu eksternalizācija, piemēram vielu lietošana, neatkarīgi prognozē riskantu seksuālo ierosmi meiteņu un zēnu vidū, savukārt internalizācija ir aizsargājošs faktors zēnu vidū (Gambadauro et al., 2018). To var skaidrot, ar to, ka zēni ar internalizētiem simptomiem, iespējams, vairāk laika pavada vienatnē, spēlējot datorspēles. Arī Aubreja Sprigsa un Karolina Halperna (2008) apstiprina, ka sākotnējie depresijas simptomi paredz agrāku seksuālo debijas laiku tieši sieviešu vidū.

Apkopojot kontekstuālos faktoros, var secināt, ka agrīna seksuālā debija biežāk sastopama pusaudžiem, kuri aug šķirtās vai disfunkcionālās ģimenēs, kā arī tiem, kuru ģimenēs ir zema vecāku uzraudzība (Lee et al., 2018). Vecāku normas un iesaistīšanās ir būtiskas prevencijas jomā (Gambadauro, 2018). Arī ģimenes struktūra, emocionālās attiecības un vecāku izturēšanās var būtiski ietekmēt pusaudžu uzvedību (James et.al 2012, Capaldi, 2017), kur īpaši nozīmīga loma ir abu bioloģisko vecāku klātbūtnei un ģimenes attiecību kvalitātei (Zito & De Coster, 2016).

Arī cita pētījuma rezultāti (Madkour et al., 2014) rāda, ka, salīdzinot vecāku normu un pusaudžu normu ietekmi uz indivīdu, atklājās, ka vecāku normas bija negatīvāk saistītas ar agrīnu seksuālu dzimumdzīves uzsākšanu, kas norāda uz kopīgo vecāku lomas svarīgumu prevencijā un tieši sociālās mācīšanās jomā.

Analizējot uztverto sociālekonomisko statusu, atklājās arī dzimuma atšķirības, kur zēniem augstāks uztvertais sociālekonomiskais statuss ir saistīts ar palielinātu risku uzsākt dzimumdzīvi agrīnā periodā, savukārt meitenēm tieši pretēji (Madkour et al., 2014). Taču, apskatot dažādu valstu datus, uztvertajā sociālekonomiskajā statusa ietekmei ir novērojamas atšķirības, tādēļ šis rādītājs nav viennozīmīgs (Lee et al., 2018).

Līdz šim veiktajos pētījumos galvenā uzmanība tiek veltīta tieši seksuālās debijas korelācijām agrīnā pusaudža vecumā, kas parāda saistību starp agrīnu seksuālo debiju un attiecībām ģimenē, piesaistes stilu, viena vecāka ģimeni, zemu vecāku uzraudzību, sociālekonomisko stāvokli (Lee et al., 2018, Kelly et al., 2019), personības iezīmēm (Allen, 2019), attiecību ciešumu ar vienaudžiem (Young et al., 2018). Taču ir svarīgi izpētīt arī faktorus, kas saistīti ar nekoitālām darbībām, tā piemēram, ir pierādīta pozitīva saistība starp atbalstošu vecāku audzināšanu un "vieglām" intīmām aktivitātēm agrīnajā pusaudzībā (Williams et al., 2008).

Kopumā, agrīnu seksuālo debiju veicinošie faktori ir daudzdimensionāli un atkarīgi gan no personības, gan sociāliem un ģimenes faktoriem, kā arī pusaudžu fiziskā un emocionālā brieduma, taču attiecībām ģimenē, bērna attiecībām ar vecākiem ir fundamentāla loma. Pētījumi rāda, ka drošs piesaistes stils ir aizsargājošs faktors pret agrīnu seksuālo debiju, turpretim nedroši piesaistes stili (ambivalenti un dezorganizēti) ir saistīti ar agrāku iesaistīšanos seksuālās darbībās (Potard et al., 2017, Saint-Eloi Cadely et al., 2020).

PIESAISTES STILS UN TĀ SAISTĪBA AR SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES UZSĀKŠANU

Piesaistes teorija, kas ir attīstības psiholoģijas viens no stūrakmeņiem, radās 20. gadsimta 40. gados, pateicoties divu ietekmīgu pētnieku darbam. Šo teoriju pirmais izstrādāja britu bērnu psihiatrs un psihoanalītiķis Džons Boulbijs (John Bowlby) un to tālāk attīstīja amerikāņu un kanādiešu attīstības psiholoģe Mērija Einsvorta (Mary Ainsworth). Šīs teorijas pamatā ir ideja, ka mēs piedzimstam ar dabisku vajadzību pēc saiknes un drošības - ja mūsu vajadzības tiek apmierinātas bērnībā, mums attīstās drošs piesaistes stils; tomēr, ja mūsu aprūpētāji mums nav pastāvīgi pieejami, mums var attīstīties citi piesaistes veidi un aizsardzības mehānismi (Prunas et.al., 2019; Bosmans & Barelli, 2022).

Džons Boulbijs (Bowlby, 1973) uzsvēra, ka piesaiste ir bioloģiski bāzēta cilvēku tieksme izveidot spēcīgas emocionālas saites ar citiem (svarīgiem) cilvēkiem visas savas dzīves laikā. Piesaistes pamatā ir zīdaiņa un mātes attiecības, kas nosaka mazuļa piesaistes veidu un ar to saistītos uzvedības modeļus un grūtību pārvarēšanas stratēģijas, kontakta un attiecību veidošanas īpatnības. Šie uzvedības un emocionālo reakciju modeļi, kas sakņojas agrīnā bērnībā gūtajā pieredzē, būtiski ietekmē personīgās attiecības, garīgo veselību un vispārējo labklājību. Bērnam pieaugot agrīno aprūpes personu loks paplašinās (piemēram, tēvs, aukles, utt.) līdz pusaudžu vecumā vecākus nomaina draugi un vēlāk pieaugušā vecumā partneri (Bowlby, 1988).

Konkrētas piesaistes pieredzes rezultātā attīstās iekšējās darbības modelis, kognitīvi-afektīvas shēmas (Bowlby, 1988; Ainsworth, 1989). Šīs mentālās reprezentācijas vada domas, jūtas un uzvedību ar piesaisti saistītās situācijās visas dzīves laikā. Boulbijs norādīja, ka šie modeļi sastāv no pārliecības par sevi, kā par aprūpes cienīgu vai necienīgu, un par citiem, kā par uzticamiem vai neuzticamiem atbalsta avotiem. Iekšējais darba modelis ir kā objektīvs, caur kuru cilvēki filtrē ienākošo sociālo informāciju, ietekmējot uzmanību, atmiņu un interpretāciju. Piemēram, persona ar negatīvu iekšējo darba modeli var viegli atcerēties noraidījuma gadījumus un nepamanīt pozitīvus sociālos signālus. Lai gan iekšējie darba modeļi laika gaitā ir relatīvi stabili, tie ir atvērti modifikācijai un pārskatīšanai. Izmaiņas var notikt, pateicoties jaunai pieredzei ar piesaistes figūrām vai rekonceptualizējot iepriekšējo pieredzi (Groh et.al., 2014, Bosmans et.al., 2020). Šī elastība ļauj veikt iespējamās terapeitiskās intervences, lai novērstu neadaptīvus piesaistes modeļus.

Drošais pamats ir piesaistes teorijas centrālais elements, kas attiecas uz aprūpētāja lomu, nodrošinot drošu patvērumu, no kura bērns var pērt apkārtējo vidi (Bowlby, 1988.; Cassidy et al., 2013). Ja vecāki nodrošina drošu pamatu, bērniem rodas uzticība vecāku pieejamībai un iejūtīgai atsaucībai. Šī pārliecība ļauj bērniem brīvi pērt apkārtējo vidi, zinot, ka vajadzības gadījumā viņi var atgriezties pie aprūpētāja, lai saņemtu mierinājumu un atbalstu. Arī droša pamata koncepcija sniedzas tālāk par bērniem. Boulbija (1988) ierosināja, ka piesaistes uzvedības sistēma ir svarīga visu mūžu, motivējot arī pieaugušos stresa brīžos meklēt vai nemeklēt tuvību.

Iedrošinošā ģimenē, ar drošu vidi (pamatu) bērni var rēķināties, ka viņu emocionālā un fiziskā drošība būs nodrošināta, kas veicina viņu kopējo labklājību. Tādejādi viņi apgūst stratēģijas, kas galu galā ļauj viņiem uzturēt emocionālo un fizisko drošību nākotnē neatkarīgi no aprūpētājiem (Nevarez et al., 2018).

M.Einsvorta ar kolēģiem (Ainswort, Blehar, Waters & Wall, 1978) Boulbija teorijai izveidoja empīrisku bāzi. Pamatojoties uz pētījuma rezultātiem, kas pazīstams kā "svešnieka situācija" („Strange Situation”), Einsvorta izdalīja un aprakstīja trīs atšķirīgus bērnu piesaistes veidus, kas vēlāk tika papildināta ar ceturto: drošā piesaiste; trauksmaina pretestība jeb ambivalenta piesaiste, izvairīgā un dezorganizētā piesaiste.

Drošu piesaisti raksturo mīlestība, uzticēšanās un patiesas simpātijas. Tā veidojas, kad mātes (aprūpes persona) atbalsta bērnu, ir pieejami vienmēr, kad vajag un apmierina viņa vajadzības, pastāvīgi reaģē uz stresu iejūtīgi vai "mīloši", piemēram, nekavējoties paceļot un nomierinot zīdaini (Benoit, 2004). Šie zīdaiņi jūtas droši, paužot negatīvas emocijas, jo zina, ka aprūpētājs viņus mierinās. Bērni ar drošu piesaisti izjūt lielāku emocionālo drošību un stabilitāti, attīstot pozitīvu pašvērtējumu, pārliecību un noturību, pārvarot stresu (Quintana et al, 2023). Šāds piesaistes stils veicina efektīvas emocionālās regulēšanas prasmes, ļaujot bērniem veselīgi pārvaldīt savas emocijas un meklēt atbalstu, kad tas nepieciešams (Zimmer-Gembeck et.al. 2017). Cilvēki ar drošo piesaisti savās attiecībās izrāda uzticēšanos, godīgu komunikāciju, empātiju un veselīgas robežas. Viņi novērtē ciešas attiecības, vienlaikus saglabājot komfortablu neatkarības sajūtu. Šāds līdzsvars nodrošina personīgo izaugsmi un spēju attīstīties intīmās attiecībās.

Ambivalenta piesaiste ir nedrošs piesaistes stils, kas attīstās, kad aprūpētāji nekonsekventi reaģē uz bērna vajadzībām - vienu brīdi mamma ir pieejama, mīla, citā nē. Bērnam vienlaicīgi ir alkas pēc tuvības un lielas bailes tikt atgrūstam, viņam ir grūti uzticēties savam aprūpētājam.

Bērniem var būt daudz emocionālu uzliesmojumu, jo mēģinot saglabāt saikni ar aprūpētāju, bērnam var nākties izmantot emocionālās stratēģijas, lai pievērstu uzmanību (Grady et al., 2021). Individīdiem ar ambivalentu piesaisti bieži vien ir negatīvs pašvērtējums un pozitīvs priekšstats par citiem. Viņi var censties panākt sevis pieņemšanu, meklējot apstiprinājumu savai vērtībai sev nozīmīgās attiecībās. Šiem indivīdiem parasti attiecībās nepieciešams augstāks kontaktu un intimitātes līmenis. Bērni ar šādu pieķeršanās stilu var paust, ka viņu vienaudži nevēlas būt labi draugi ar viņiem tik ļoti, cik viņi vēlas būt labi draugi ar citiem. Viņi var arī baidīties, ka citi viņus nemīl, vai uzskatīt, ka citi bērni no viņiem izvairās (Grady et al., 2021).

Izvairīgā piesaiste attīstās, ja aprūpētāji ir emocionāli attālināti un nespēj izturēt bērna jūtu izpausmes, pastāvīgi uz stresu reaģē neiejūtīgi vai "noraidoši", piemēram, ignorējot, izsmejot vai kļūstot aizkaitināti. Šādos gadījumos zīdaiņi iemācās minimizēt negatīvo emociju izpausmes aprūpētāja klātbūtnē (Benoit, 2004). Vecāku attieksme nav bijusi silta un atbalstoša, fizisks kontakts ir bijis maz. Bērns nav drošs, ka viņa vajadzības tiks apmierinātas, jo visbiežāk aprūpes persona nav pieejama ne fiziski, ne emocionāli. Bērni ar šo piesaistes veidu iemācās neņemt vērā savas sajūtas un vajadzības, lai saglabātu mieru un varētu uzturēties aprūpētāju tuvumā.

Dezorganizētā piesaiste veidojas neprognozējamās audzināšanas dēļ, visbiežāk pret bērnu tiek īstenota vardarbība. Bērns ir trauksmais, apmulsis, sastindzis, nespēj darīt vienu darbību, viņam var būt neizskaidrojamas bailes, u.c. Pieaugušā vecumā veidojas nopietnas psiholoģiskas problēmas. Bērni ar šo piesaistes stilu var nejusties droši ne vieni esot, ne kopā ar citiem. Personas ar dezorganizētu piesaisti var vēlēties tuvību, bet bailēs to noraidīt vai uzcelt sienas, lai izvairītos no ievainojamības (Duschinsky, 2018).

Piesaistes stilu saistība ar attiecībām un seksuālo aktivitāti

Piesaistes stili ir koncepts, kas ir pētīts diezgan daudz, ir pierādīta to saistība ar dažādiem mentāliem, veselības, sociāliem, attiecību un citiem aspektiem, respektīvi, tas, cik emocionāli tuvas, drošas un uz bērna vajadzību apmierināšanu orientētas attiecības ir bijušas bērnībā un zīdaiņa vecumā, spēj prognozēt iespējamus riskus vai aizsargājošos faktoros pusaudzībā un pieaugušo vecumā.

Tā vairākos pētījumos ir pierādīta piesaistes nozīme emociju regulācijas un stresa pārvarēšanas mehānismu veidošanā, kuri ir svarīgi faktori veidojot attiecības. Liela daļa

pierādījumu (Zimmer-Gembeck et al., 2017) norāda uz to, ka zīdaiņiem/pirmsskolas vecuma bērniem, kuriem ir ambivalentas piesaistes pazīmes, ir emociju regulācijas un stresa pārvarēšanas problēmas. Ir pierādīts, ka droša, salīdzinājumā ar nedrošu, piesaisti veicina adaptīvu emociju regulāciju un stresa pārvarēšanu mazuļa vecumā, bērnībā, kā arī pusaudža gados. Bērnu spēja meklēt vecāku atbalstu distresa laikā izskaidro ievērojamu daļu atšķirību tādos attīstības rezultātos kā garīgā un fiziskā veselība, akadēmiskie panākumi un sociālā kompetence (Cassidy & Shaver, 2016).

Metaanalīzes pētījums, kuru veica A. Spruita ar komandu (2020), parādīja nozīmīgu saistību starp piesaisti un depresijas simptomiem gan šķērsgriezuma, gan longitudinālos pētījumos, kas ļauj droši secināt, ka piesaiste un depresija korelē. Jāizceļ darba autoru novērojums, ka šķērsgriezuma pētījumos korelācijas bija spēcīgākas, kā longitudinālos, kas parāda jau iepriekš minēto - piesaistes attiecības un reprezentācijas ir relatīvi stabilas, taču nav statistiskas - jauna piesaistes pieredze vai mainījušies apstākļi, piemēram, dzīves notikumi vai uzlabojusies vecāku attieksme, var mainīt piesaistes attiecību kvalitāti un cilvēka iekšējo darba modeli.

Pētījumi liecina, ka nedroša piesaiste ir riska faktors, kas var prognozēt iesaistīšanos antisociālā un riskantā uzvedībā, kā arī personām ar nedrošu piesaistes stilu bieži vien ir grūtāk pārvaldīt konfliktus (Lee et al., 2014; Oshri et.al., 2015). Individīdi, kuriem ir ambivalentas piesaistes stils, baidās no atraidījuma, no tā, ka viņus nemīlēs, tādēļ, lai nepieļautu, ka partneris viņus pamet, var ķerties pie vardarbīgām izpausmēm. (Tussey et.al., 2021.) Turpretī indivīdi ar izvairīgo piesaisti var justies neērti, ja partneris ir pārāk pieķēries vai ir pārāk tuvu, vai ja viņi jūtas pārāk atkarīgi no sava partnera. Izvairīgo piesaisti raksturo tas, ka cilvēks distancējas no citiem vai slēpj spēcīgas jūtas, jo uztraucas par to, ka ir pārāk tuvu citiem cilvēkiem, īpaši sev svarīgiem (Fraley & Waller, 1998; Lee et al., 2014).

Savukārt indivīdiem ar drošu piesaisti ir kvalitatīvākas attiecības pieaugušā vecumā nekā tiem, kuriem ir nedroša piesaiste (Lee et al., 2014), jo viņi ir piedzīvojuši rūpes, kā arī apguvuši veselīgu starppersonu attiecību modeli un pozitīvu sevi modeli, kas sevi un citus uzskata par mīlestības un pieķeršanās cienīgiem (Bowlby, 1988; Lee et al., 2014). Turpretī bērniem, kuri augot piedzīvo bargu audzināšanu vai vardarbību pret sevi (dezorganizētā piesaiste), veidojas naidīgas un neuzticīgas attiecības, turklāt viņiem attīstās negatīvs priekšstats par sevi un citiem

(Simons et al., 2008). Tas parāda to, ka piesaistes stilam ir saistība ar to, kā indivīds veido attiecības ne tikai ģimenē, bet arī ar draugiem un romantisko partneri nākotnē.

Viena no riska uzvedības formām ir agrīna seksuāla debija, kas pati par sevi ir kā riska faktors, kuram ir pierādīta saistība ar daudziem attiecību un labbūtības faktoriem nākotnē - lielāku un arī vienlaicīgu partneru skaitu dzīves laikā, vairāk grūtniecības tieši pusaudžu gados, kā arī vairāk abortu, augstākiem laulības šķiršanas rādītājiem (Heywood et al., 2015), vispārējo seksuālo funkcionēšanu (Smith & Shaffer, 2013), depresiju, zemu paštēlu tieši meiteņu populācijā (Lara & Abdo, 2016). Savukārt agrīnai seksuālai debijai ir saistība ar piesaistes stilu.

Pusaudži ar izvairīgu piesaistes stilu sāk nodarboties ar seksuālām aktivitātēm agrākā vecumā, ir mazāk uzticīgi seksuālajiem partneriem, iesaistās seksā ar mazpazīstamiem partneriem, un viņiem ir vairāk seksuālo partneru (Saint-Eloi Cadely et al., 2020). Pusaudžiem ar ambivalento piesaistes stilu, ir lielāka iespējamība uzsākt agrīnu dzimumdzīvi, viņi var uzskatīt seksu par līdzekli, lai justos emocionāli novērtēti un izteiktu mīlestību savam partnerim. Šiem pusaudžiem var būt arī lielāka atkarība no attiecībām un, lai izvairītos no partnera zaudēšanas, šie pusaudži var vairāk pakļauties partnera prasībām, palielinot riskus, nodarbojoties ar seksu agrā vecumā vai neizmantojot kontracepciju. Savukārt droša piesaiste spēlē aizsargājošu lomu agrīnas seksuālās dzīves uzsākšanā (Potard et al., 2017). Kas ir interesanti, ka izvairīgs piesaistes stils, īpaši mātei, veicina to, ka sekss galvenokārt tiek uztverts kā funkcionāla darbība, kas izolēta no afektīvām vajadzībām. Tādējādi izvairīga un ambivalenta piesaiste ir īpaši saistītas ar seksuālo uzvedību un emocijām, kas identificētas kā riskantas, ar agrāku seksuālo iesaistīšanos un/vai tīri funkcionālu seksuālo uzvedību (seksu bez emocijām), socioseksualitāti.

Apkopotie empīriskie pētījumi apstiprina, ka nedroša aprūpes pieredze bērnībā var veicināt atbalsta nepieciešamību pieaugušā vecumā, bailes no pamešanas un kritikas, nedrošības sajūtu, trauksmi, depresiju. Savukārt vecāku atbildīga, klātesoša, uz bērna vajadzībām vērsta aprūpe bērnībā ir saistīta ar drošas piesaistes stila attīstību, tas palīdz bērniem apgūt stratēģijas, kas pieaugušo vecumā ļauj viņiem uzturēt emocionālo un fizisko drošību neatkarīgi no aprūpētājiem.

METODE

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā kopā piedalījās 440 respondents, t.sk. sievietes $n=391$ (88,3 %) un vīrieši $n = 49$ (11,97 %), vecumā no 18 - 24 gadiem ($M = 21,35$; $SD = 2,016$). Lielākā daļa jeb 81,4% respondentu ($n = 358$) ir heteroseksuāli orientēti, 18,6% ($n = 82$) no respondentiem ir ne-heteroseksuāli orientēti (biseksuāla un homoseksuāla seksuālā orientācija). Vairumam no aptaujātajiem $n = 277$ (63,0%) ir vidējā izglītība, kam seko grupa ar bakalaura līmeņa izglītību $n = 117$ (26,6%). Vismazāk pārstāvēta ir pamatizglītība, $n = 31$ (7,0%), un maģistra līmeņa izglītība - $n=15$ (3,4%). Pētījumā lielākā daļa dalībnieku ir jaunieši no Rīgas un tās apkārtnes ($n=285$, 64%) vai citu lielo pilsētu iedzīvotāji ($n=61$, 13,95%). 17% aptaujāto dzīvo mazpilsētās ($n=59$) vai lauku reģionos ($n=16$), 19 jaunieši pētījuma brīdī dzīvo ārpus Latvijas (4,35%). Izlase tika veidota pēc pieejamības principa, dati tika ievākti elektroniski.

1. tabula

Pētījuma sociāldemogrāfiskie rādītāji (n= 440)

Demogrāfiskie rādītāji	Aprakstošā statistika
Vecums	$M = 21,35$ $SD = 2,016$
Dzimums	
Sievietes	$n = 391$ (88,3%)
Vīrieši	$n = 49$ (11,7%)
Seksuālā orientācija	
Heteroseksuāla	$n = 358$ (81,4%)
Ne-heteroseksuāla	$n = 82$ (18,6%)
Izglītība	
Pamatizglītība	$n = 31$ (7,0%)
Vidējā izglītība	$n = 277$ (63,0%)
Bakalaura līmeņa augstākā izglītība	$n = 117$ (26,6%)
Maģistra līmeņa augstākā izglītība	$n = 15$ (3,4%)
Dzīvesvieta	
Rīga un Pierīga	$n = 285$ (64,8%)
Cita liela pilsēta	$n = 61$ (13,95)
Mazpilsēta	$n = 59$ (13,4%)
Lauki	$n = 16$ (3,6%)
Ārpus Latvijas	$n = 19$ (4,35)

Pētījuma instrumentārijs

Pētījuma dizains ir korelatīvi aprakstošs pētījums un tā īstenošanai tika izmantoti divi instrumenti, kā arī aptaujā tika iekļauta demogrāfisko datu sadaļa.

Lai noteiktu aptaujāto piesaistes stilu tika izmantota attiecību aptauja (Relationship Questionnaire; RQ), ko 1991. gadā izveidoja Bartholomew un Horowitz, Latvijā adaptēta I. Bites vadībā 2002. gadā, kas sastāv no četriem apgalvojumiem. Respondentiem jānovērtē, cik lielā mērā katrs apgalvojums viņus raksturo, izmantojot Likerta skalu no 1 līdz 7, kur 1 nozīmē "nemaz neraksturo mani" un 7 – "ļoti raksturo mani". Katrs apgalvojums atbilst vienam no četriem piesaistes stiliem: drošajam, izvairīgajam, ambivalentajam vai izvairīgi-trauksmainajam.

Lai ievāktu datus par respondentu vecumu pirmo reizi pieredzot konkrētas seksuālas aktivitātes, tika apvienotas divas aptaujas - Sinuhes Estradas-Carmonas ar komandas (2023) un Ivonnas Kellijas (*Yvonne Kelly*) ar komandu (2019) izstrādātās aptaujas par vecumu pirmās seksuālās aktivitātes laikā. Aptauju veido jautājumi par 9 seksuālajām aktivitātēm – sadošanos rokās, skūpstīšanos, masturbēšanu, petinga veikšanu, petinga saņemšanu, orālā seksa veikšanu, orālā seksa saņemšanu, vaginālu dzimumaktu, anālu dzimumaktu. Primāri respondenti atbildēja uz jautājumu vai ir bijusi šāda pieredze un, ja atbilde ir apstiprinoša, tad tika jautāts, kāds bija viņu vecums pirmo reizi veicot konkrēto seksuālo aktivitāti. Ja atbilde uz jautājumu vai šāda pieredze ir bijusi, ir negatīva, tad respondentam lūdz atbildēt par nākamo pieredzi, izlaižot jautājumu par vecumu. Pie jautājuma par petingu, tika sniegts paskaidrojums par konkrēto terminu.

Kopumā demogrāfiskie jautājumi ar abām aptaujām sastādīja aptauju ar 27 līdz 36 sešiem jautājumiem, atkarībā no tā, vai respondentam ir bijusi konkrēta seksuāla pieredze.

Pētījuma procedūra

Potenciālie dalībnieki tika aicināti aizpildīt pētījuma aptauju tiešsaistē caur sociālā tīklā *Instagram* platformu, pielietojot QuestionPro instrumentu. Respondenti tika uzrunāti dažādos veidos: personīgi, daloties ar aptaujas lūgumu dažādās slēgtajās grupās, kā arī piesaistot influencerus. Aptaujas aizpildīšana vidēji aizņēma 5 minūtes. Aptaujas sākumā pētījuma dalībnieki tika informēti par konfidencialitāti, pētījuma vispārējo mērķi un datu apstrādes procedūru. Aptaujas pirmajā daļā respondenti tika lūgti sniegt informāciju par demogrāfiskajiem datiem, tostarp arī savu seksuālo orientāciju. Otrajā daļā tika iekļauti jautājumi par konkrētām seksuālām aktivitātēm – vai ir bijusi pieredze un ja ir bijusi, tad kāds bija respondenta vecums

pirmo reizi nodarbojoties ar šo aktivitāti. Aptauja tika noslēgta ar attiecību aptauju, kas vērtēja piesaistes stilus.

REZULTĀTI

Pētījuma datu apstrādei tika izmantota IBM SPSS Statistics 29 programma. Aptaujā iegūtie dati sākotnēji tika apstrādāti (kodēti) ar Microsoft Excel programmatūru, kuri pēc tam tika eksportēti uz SPSS programmatūru. Katrai pētījumā izmantotajai aptaujai tika aprēķināti aprakstošās statistikas rādītāji. Empīrisku datu atbilstība normālam sadalījumam tika noteikta ar Šapiro-Vilka normalitātes testa koeficientu palīdzību (skat.2. tabulu). Datu analīzes rezultāti norādīja uz to, ka empīriskais sadalījums neatbilst normālam sadalījumam, tāpēc pētījuma hipotēzes pārbaudei un pētījuma jautājumu atbildēšanai tika piemērotas neparametriskās secinošās statistikas metodes.

2. tabula

Piesaistes stilu skalu aprakstošā statistika un psihometriskās īpašības (n=440)

Mainīgie lielumi	<i>Mdn</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>S-W</i>
Drošā piesaiste	5,00	4,35	1,54	<0,001*
Izvairīgā piesaiste	4,00	3,94	1,78	<0,001*
Ambivalentā piesaiste	5,00	4,41	1,78	<0,001*
Izvairīgi trauksmainā piesaiste	3,00	3,64	1,67	<0,001*

*p < 0,05

Kopumā pētījumā piedalījās 440 jaunieši, taču ne visi no aptaujātajiem ir pieredzējuši visas uzskaitītās seksuālās aktivitātes (skat.3.tabulu), tādēļ, lai izmantotu secinošās statistikas metodes, pārbaudītu hipotēzi un jautājumus, dati tika filtrēti, izmantojot tikai to respondentu atbildes, kuriem ir bijusi konkrētā pieredze.

Pusaudžu seksuālās aktivitātes izplatība un uzsākšanas vecums parāda, ka mazāk intīmas un solo aktivitātes (piemēram, skūpstīšanās un masturbācija) tiek uzsāktas agrāk, kamēr intīmākas aktivitātes, kā vaginālais un orālais sekss, parasti tiek uzsāktas vēlāk, t.i. vairāk kā 80% gadījumu pēc 16 gadu vecuma. Turklāt daļa pusaudžu vispār nepiedalās noteiktās aktivitātēs, piemēram, anālajā dzimumaktā, kur dati rāda, ka anālā dzimumakta pieredze ir tikai 28% jauniešu. Rezultāti arī atspoguļo to, ka orālais sekss, vaginālais un anālais dzimumakts parasti tiek pieredzēts vecumā pēc 16 gadiem, kas ir normatīvs vecums.

3. tabula

Seksuālās aktivitātes veidu izplatība un uzsākšanas vecuma robežu iedalījums

Seksuālās aktivitātes veids	Ir bijis	Nav bijis	<15 g.v.	>16 g.v.
Sadošanās rokās	<i>n</i> = 412 (94%)	<i>n</i> = 28 (6%)	<i>n</i> = 254 (62%)	<i>n</i> = 158 (38%)
Skūpstīšanās	<i>n</i> = 403 (92%)	<i>n</i> = 37 (8%)	<i>n</i> = 171 (43%)	<i>n</i> = 232 (57%)
Masturbācija	<i>n</i> = 393 (89%)	<i>n</i> = 47 (11%)	<i>n</i> = 268 (68%)	<i>n</i> = 125 (32%)
Veikts petings	<i>n</i> = 378 (86%)	<i>n</i> = 62 (14%)	<i>n</i> = 96 (26%)	<i>n</i> = 282 (75%)
Saņemts petings	<i>n</i> = 388 (88%)	<i>n</i> = 52 (12%)	<i>n</i> = 115 (30%)	<i>n</i> = 273 (70%)
Veikts orālais sekss	<i>n</i> = 332 (75%)	<i>n</i> = 108 (25%)	<i>n</i> = 59 (18%)	<i>n</i> = 273 (82%)
Saņemts orālais sekss	<i>n</i> = 336 (76%)	<i>n</i> = 104 (24%)	<i>n</i> = 46 (14%)	<i>n</i> = 290 (86%)
Vagināls dzimumakts	<i>n</i> = 353 (80%)	<i>n</i> = 87 (20%)	<i>n</i> = 62 (18%)	<i>n</i> = 291 (83%)
Anāls dzimumakts	<i>n</i> = 122 (28%)	<i>n</i> = 318 (72%)	<i>n</i> = 7 (6%)	<i>n</i> = 115 (94%)

Analizējot vidējos vecumus (skat. 4. tabulu), dzimumu atšķirības liecina, ka vīrieši mēdz pieredzēt noteiktas aktivitātes agrāk nekā sievietes, vienīgās aktivitātes, ko sievietes vidēji piedzīvojušas jaunākā vecumā kā vīrieši, ir vagināls dzimumakts un veikts orālais sekss. Veicot, Manna–Vitnija U testu, rezultāti rāda, ka starp dzimumiem pastāv statistiski nozīmīga atšķirība tikai divos rādītājos: vecums, kad tika veikts pirmais petings (vīriešiem $M=16,31$ un sievietēm $M=16,95$, $U=6514$, $p=0,044$) un masturbācija (vīriešiem $M=12,35$ un sievietēm $M=14,4$, $U=4746,5$, $p<0,001$). Dažās aktivitātēs (piemēram, sadošanās rokās) pieredze sākas pat no 2 gadu vecuma, kas varētu būt interpretēts kā bērnišķīgas rotaļas. Maksimālais vecums (23-24 gadi) raksturīgs lielākajai daļai seksuālo aktivitāšu, kas norāda uz plašu pirmās pieredzes gūšanas periodu. Izņēmums ir vīrieši attiecībā uz masturbāciju, kur maksimālais vecums ir 16 gadi.

4.tabula

Seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecums sieviešu un vīriešu izlasē

Seksuālās aktivitātes veids	Dzimums				Vīrieši				U	Z	p
	Sievietes										
	M	SD	Min	Max	M	SD	Min	Max			
Sadošanās rokās	14,42	3,41	2	23	14,16	4,41	4	22	8891,5	-0,003	0.995
Skūpstīšanās	16,01	2,48	5	23	15,88	2,66	7	22	8299,5	-0,49	0.622
Masturbācija	14,41	3,22	4	24	12,35	1,98	6	16	4746,5	-4,97	<0.001**
Veikts petings	16,95	2,19	9	23	16,31	2,43	8	22	6514,0	-2,01	0.044*
Saņemts petings	16,70	2,42	5	24	16,36	2,43	8	22	6892,0	-1,17	0.238
Veikts orālais sekss	17,48	2,15	9	24	17,67	2,06	14	24	6242,0	-0,36	0.715

Saņemts orālais sekss	17,57	2,20	8	24	17,48	2,21	14	24	6184,0	-0,76	0.442
Vagināls dzimumakts	17,30	1,19	9	23	17,49	2,22	14	24	6483,0	-0,29	0.768
Anāls dzimumakts	18,69	2,55	10	24	18,65	2,28	14	23	1089,0	-0,32	0.743

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Atbildot uz pētāmo jautājumu, vai seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecums heteroseksuāliem un ne-heteroseksuāliem jauniešiem atšķiras, tika veikts Manna–Vitnija U tests (skat.4.tabulu). Ne-heteroseksuāli orientēti respondenti visas pētījumā iekļautās seksuālās aktivitātes pieredz jaunākā vecumā nekā heteroseksuāli orientētie. Var novērot, ka atšķirības ir statistiski nozīmīgas, īpaši aktivitātēs, kas saistītas ar intīmu pieredzi. Piemēram, ne-heteroseksuāli orientētie respondenti masturbāciju piedzīvo vidēji agrāk ($M = 13,27$) nekā heteroseksuāli orientētie ($M = 14,37$, $p = 0,005^{**}$). Tāpat viņi petinga saņemšanu sāk piedzīvot jaunākā vecumā ($M = 15,87$) nekā heteroseksuāli orientēti respondenti ($M = 16,83$, $p = 0,006^{**}$). Līdzīgas tendences vērojamas arī saņemtā orālā seksa pieredzē – ne-heteroseksuāli orientēti respondenti to piedzīvo agrāk ($M = 16,88$) nekā heteroseksuāli ($M = 17,70$, $p = 0,013^{*}$), kā arī heteroseksuāli orientēti respondenti vaginālo dzimumaktu pieredz nedaudz vēlāk ($M = 17,43$) salīdzinājumā ar ne-heteroseksuālajiem ($M = 16,74$, $p = 0,026^{*}$). Arī anālo dzimumaktu ne-heteroseksuālie piedzīvo agrāk ($M = 17,59$) nekā heteroseksuālie respondenti ($M = 18,99$, $p = 0,015^{*}$).

Savukārt vecumā, kurā pirmo reizi piedzīvo vieglākās seksuālās aktivitātes, piemēram, sadošanos rokās vai skūpstīšanos, nav būtisku atšķirību.

5. tabula

Seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecuma salīdzinājums starp heteroseksuāliem un ne-heteroseksuāliem respondentiem

Seksuālās aktivitātes veids	Seksuālā orientācija				U	Z	p
	Heteroseksuāla (n = 358)		Ne-heteroseksuāla (n = 82)				
	M	SD	M	SD			
Sadošanās rokās	14,41	3,59	14,29	3,33	12418,5	-0,51	0,609
Skūpstīšanās	16,08	2,53	15,62	2,31	11189,5	-1,36	0,172
Masturbācija	14,37	3,24	13,27	2,67	9528,5	-2,96	0,005**
Veikts petings	16,96	2,25	16,43	2,10	11253,5	0,00	1,000
Saņemts petings	16,83	2,36	15,87	2,55	8928,5	-2,75	0,006**

Veikts orālais sekss	17,61	2,15	17,00	2,02	6762,5	-1,65	0,099
Saņemts orālais sekss	17,70	2,20	16,88	2,07	6298,5	-2,47	0,013*
Vagināls dzimumakts	17,43	2,05	16,74	1,73	6560,0	-2,22	0,026*
Anāls dzimumakts	18,99	2,45	17,59	2,37	894,0	-2,42	0,015*

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Lai pārbaudītu pētījumā izvirzīto hipotēzi tika veikts Spīrmena korelāciju koeficienta aprēķins izlasē, kuri ir uzsākuši konkrētas seksuālās aktivitātes, ar katru piesaistes stila skalu (skat.5. tabulu). Hipotēze paredz, ka jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk (negatīva korelācija), nekā jaunieši ar drošu piesaistes stilu (pozitīva korelācija), tomēr dati rāda pretēju tendenci — šajā izlasē drošā piesaiste ir saistīta ar agrāku seksuālo aktivitāšu uzsākšanu. Rezultāti norāda uz būtiskām atšķirībām starp dažādu piesaistes stilu grupām seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma ziņā. Lai arī rezultāti norāda uz statistiski nozīmīgām saistībām starp pētamajiem konstruktiem, tās ir ļoti vājas. Jāņem vērā, ka visi korelācijas koeficienti ir līdz 0,3 ($r < 0,3$), kas norāda, ka sakarība ir vāja jeb izskaidro mazāk par 10% kopējo dispersiju (Kristapsone, 2020).

Rezultāti atklāj, ka drošā piesaiste un ambivalentā piesaiste ir saistītas ar agrāku seksuālo aktivitāšu uzsākšanu, savukārt izvairīgie piesaistes stili norāda uz vēlākām seksuālām aktivitātēm. Drošā piesaiste negatīvi korelē ar vairākām aktivitātēm, piemēram, skūpstīšanos ($r = -0,13^{**}$, $p < 0,01$), petinga veikšanu ($r = -0,14^{**}$, $p < 0,01$), saņemtu orālo seksu ($r = -0,15^{**}$, $p < 0,001$), vaginālo dzimumaktu ($r = -0,15^{**}$, $p < 0,01$). Savukārt izvairīgi trauksmainā piesaiste uzrāda pozitīvas korelācijas ar visiem seksuālās aktivitātes veidiem, kas liecina par lielāku vecumu uzsākot seksuālas aktivitātes. Kopumā korelācijas starp piesaistes stiliem un seksuālajām aktivitātēm ir vājas, kas norāda uz to, ka ir vēl citi faktori saistīti ar seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecumu. Analizējot korelācijas, jāņem vērā gan arī datu izkliede, kur pie mērenām un intensīvām seksuālām aktivitātēm, respondentu skaits, kas to ir piedzīvojis pirmo reizi agrīnā vecumā (< 15), ir mazs – zem 10%. Vairāk kā 80% no respondentiem orālo un vaginālo seksu pirmo reizi ir piedzīvojuši pēc 16 gadu vecuma, kas jau ir normatīvs vecums. Tomēr, analizējot rezultātus, jāsecina, ka darbā izvirzītā hipotēze, ka jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk, nekā jaunieši ar drošu piesaistes stilu, tiek noraidīta.

6. tabula

Seksuālās aktivitātes un piesaistes stilu korelācijas

Mainīgais lielums	Drošā piesaiste	Izvairīgi bailīgā piesaiste	Ambivalentā piesaiste	Izvairīgi trauksmainā piesaiste
Sadošanās rokās (n=412)	-0,06	0,00	-0,11*	0,14**
Skūpstīšanās (n=403)	-0,13**	0,11*	-0,13**	0,19**
Masturbācija (n=393)	-0,03	0,04	-0,14**	0,13**
Veikts petings (n=378)	-0,14**	0,10*	-0,13**	0,17**
Saņemts petings (n=388)	-0,12*	0,78	-0,17**	0,16**
Veikts orālais sekss (n=332)	-0,13*	0,07	-0,08	0,14**
Saņemts orālais sekss (n=335)	-0,15**	0,00	-0,07	0,10
Vagināls dzimumakts (n=353)	-0,15**	0,06	-0,08	0,10*
Anāls dzimumakts (n=122)	-0,13	0,08	-0,07	-0,009

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Lai pārbaudītu otro hipotēzi, ka dažādu seksuālo aktivitāšu vecums savstarpēji korelē, arī tika veikta Spīrmana korelācija.

7. tabula

Seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma savstarpējā korelācija

Mainīgais lielums	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Sadošanās rokās								
2. Skūpstīšanās	0,64**							
3. Masturbācija	0,22**	0,28**						
4. Veikts petings	0,57**	0,68**	0,32**					
5. Saņemts petings	0,54**	0,70**	0,30**	0,90**				
6. Veikts orālais sekss	0,51**	0,61**	0,25**	0,76**	0,72**			
7. Saņemts orālais sekss	0,46**	0,58**	0,23**	0,70**	0,72**	0,87**		
8. Vagināls dzimumakts	0,48**	0,65**	0,17	0,73**	0,74**	0,82**	0,82**	
9. Anāls dzimumakts	0,21*	0,17	0,18*	0,32**	0,35**	0,56**	0,50**	0,51**

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumi ir cieši saistīti savā starpā. Visvājākās pozitīvās korelācijas ar citu aktivitāšu uzsākšanas vecumu ir “sadošanās rokās” un “masturbācija” uzsākšanas vecumam, kā arī vecumam, kad pirmo reizi piedzīvo anālo seksu ir vājākas saistības ar citām seksuālām aktivitātēm. Vairums seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumu ir cieši pozitīvi

savstarpēji korelēti, kas norāda, ka šo aktivitāšu uzsākšanas vecumi ir savstarpēji saistīti. Šī saistības norāda uz progresīvu seksuālās uzvedības attīstību, kur personas, kuras agrīnāk iesaistās vienā seksuālajā aktivitātē, visticamāk jaunākā vecumā iesaistās arī citās, izņemot masturbāciju, kur uzrādās vāja saistība, ko var skaidrot ar to, ka masturbācija ir arī solo aktivitāte un tādēļ mazāk saistīta ar citām seksuālajām aktivitātēm. Tāpat tie, kuri atliek uz vēlāku laiku petingu, vēlāk arī piedzīvo vaginālu dzimumaktu. Tas parāda kopīgu seksuālo aktivitāšu izpēti un attīstības tendenci, kas apstiprina sākotnēji izvirzīto hipotēzi.

Lai noskaidrotu atbildi uz pētījuma jautājumu par to, kādā mērā dzimums, seksuālā orientācija un piesaistes stili prognozē seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumu, tika veikta statistiskā regresijas analīze, izmantojot atpakaļejošo (*backward*) analīzes metodi (skat. 7.tabulu).

7. tabula

Multiplās regresijas modelis iesaistei seksuālas aktivitātēs prognozēšanai (n=440)

Neatkarīgais mainīgais		B	SD (B)	β	R ²	F	Sig (p)
Sadošanās rokās							
	Ambivalentā piesaiste	-0,25	0,97	0,12*	0,01	6,76	0,01
Skūpstīšanās							
	Izvairīgi bailīgā piesaiste	0,14	0,07	0,10*			
	Ambivalentā piesaiste	-0,15	0,07	-0,11*	0,03	6,13	<0,001
	Izvairīgi trauksmainā piesaiste	0,16	0,08	0,11*			
Masturbācija							
	Dzimums	-2,32	0,46	-0,24*			
	Seksuālā orientācija	-1,01	0,38	-0,12*	0,09	11,39	<0,001
	Ambivalentā piesaiste	-0,27	0,09	-0,15*			
	Izvairīgi trauksmainā piesaiste	0,16	0,09	0,08*			
Veikts petings							
	Dzimums	-0,73	0,33	-0,10*			
	Seksuālā orientācija	-0,53	0,29	-0,09*			
	Drošā piesaiste	-0,15	0,07	-0,09*	0,05	5,00	<0,001
	Ambivalentā piesaiste	-0,14	0,06	-0,11*			
	Izvairīgi trauksmainā piesaiste	0,14	0,07	0,10*			
Saņemts petings							
	Seksuālā orientācija	-0,85	0,31	-0,13*			
	Drošā piesaiste	-0,15	0,08	-0,09*	0,05	8,09	<0,001
	Ambivalentā piesaiste	-0,21	0,06	-0,16*			

Veikts orālais sekss	Seksuālā orientācija	-0,70	0,30	-0,12*	0,04	5,96	<0,001
	Drošā piesaiste	-0,17	0,08	-0,11*			
	Izvairīgi trauksmainā piesaiste	-0,18	0,06	0,14*			
Saņemts orālais sekss	Seksuālā orientācija	-0,89	0,31	-0,15*	0,05	8,72	<0,001
	Drošā piesaiste	-0,26	0,08	-0,17*			
Vagināls dzimumakts	Seksuālā orientācija	-0,79	0,29	-0,14*	0,04	8,77	<0,001
	Drošā piesaiste	-0,25	0,07	-0,18*			
Anāls dzimumakts	Seksuālā orientācija	-1,43	0,52	-0,23*	0,06	5,25	0,007
	Drošā piesaiste	-0,28	0,15	-0,16*			

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$

Dzimuma kodēšana: sievietes=1, vīrietis=2

Seksuālās orientācijas kodēšana: heteroseksuāla orientācija=1, ne-hetoseksuāla=2

Tabulā ir attēlots pēdējais solis un modelis regresiju analīzes atpakaļejošajā modelī, kas norāda uz to, ka šiem faktoriem ir vislielākā nozīme seksuālās aktivitātes prognozēšanā. Tomēr jāņem vērā tas, ka piesaistes stila, seksualitātes un dzimuma ietekme uz seksuālo uzvedību ir variabla un dažos gadījumos diezgan vāja – ir zemas gan R^2 vērtības, gan mazas β vērtības vairumam mainīgo (lielākoties robežās no $\pm 0,08$ līdz $\pm 0,18$). Šie faktori izskaidro mazāk kā 10% no konkrētas seksuālas pieredzes vecuma variācijas, kas liecina par to, ka lielākā daļa no seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma var būt izskaidrojama ar faktoriem, kas šajā pētījumā netiek mērīti, piemēram, sociālie, bioloģiskie vai psiholoģiskie faktori.

Analizējot datus, var secināt, ka dzimuma ietekme ir nozīmīgāka mērenās un vieglās seksuālās aktivitātēs, ka piemēram masturbācijā, kur vīrieši uzsāk masturbāciju agrāk, kā sievietes. Taču aktivitātēm kļūstot intensīvākām, seksuālā orientācija kļūst par spēcīgāku prognozējošo faktoru, nekā dzimums – heteroseksuāli jaunieši ... nekā biseksuāli un homoseksuāli jaunieši. Ambivalentā piesaiste ir saistīta ar agrāku iesaistīšanos daudzās seksuālās aktivitātēs, sākot ar sadošanos rokās un skūpstīšanos, beidzot ar masturbāciju un petingu, bet drošā piesaiste, ir nozīmīgs prognozētājs agrākam petingam, orālajam, vaginālajam un anālajam dzimumaktam. Savukārt izvairīgi trauksmainā piesaiste rada variablu ietekmi.

Lai gan dzimums, seksualitāte un piesaistes stili spēlē nozīmīgu lomu seksuālās aktivitātes sākuma prognozēšanā, šī ietekme ir salīdzinoši vāja. Tas norāda, ka seksuālā uzvedība ir multikauzāla un ir nepieciešama starpdisciplināra pieeja, lai to labāk izprastu. Zemās R^2 vērtības un vājās korelācijas liecina par nepieciešamību pēc plašākiem pētījumiem, kas ietvertu papildu mainīgos un iespējamus ietekmējošos faktorus.

DISKUSIJA

Pētījuma galvenais mērķis bija noskaidrot un izpētīt saistības starp piesaistes stilu un seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecumu jauniešiem. Balstoties jau publicētajā zinātniskajā literatūrā, tika izvirzīta pirmā hipotēze, paredzot, ka jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk kā jaunieši ar drošu piesaistes stilu. Ņemot vērā to, ka zinātniskie pētījumi norāda uz neviennozīmīgu šo konstruktu saistību, kā arī to, ka faktoru, kas ietekmē seksuālas aktivitātes uzsākšanas vecumu, ir daudz, darba ietvaros tika mēģināts pārbaudīt, cik cieša ir šī saistība.

Literatūra rāda, ka stabilas un drošas piesaistes attiecības starp vecākiem un pusaudzi var veicināt emocionālo attīstību, attiecību veidošanas prasmes un spēju vadīt savu uzvedību, kas savukārt veicina drošāku un veselīgāku seksualitātes attīstību (Delgado et al., 2022). Tiek uzskatīts, ka pusaudži, kuriem ir drošāks piesaistes stils, ir labāk sagatavoti tikt galā ar šo attīstības uzdevumu, salīdzinot ar tiem, kuriem ir nedrošāka piesaiste, pateicoties saiknei starp piesaistes kvalitāti un veselīgu attiecību iekšējiem darba modeļiem (Potard et al., 2017). Pētījumi rāda, ka pusaudži ar izvairīgu piesaistes stilu sāk nodarboties ar seksuālām aktivitātēm agrākā vecumā (Saint-Eloi Cadely et al., 2020; Potard et al., 2017). Arī pusaudžiem ar ambivalento piesaistes stilu ir lielāka iespējamība uzsākt agrīnu dzimumdzīvi, taču droša piesaiste spēlē aizsargājošu lomu, ļaujot aizsargāt pret agrīnu seksuālās dzīves uzsākšanu (Potard et al., 2017). Savukārt Kahn et al. (2015) savā pētījumā parādīja, ka saikne starp vecāku pieķeršanos un riskantu seksuālo uzvedību, tai skaitā, agrīnu dzimumdzīves uzsākšanu, ir netieša un daļēji izskaidrojama ar piesaistes ietekmi uz impulsivitāti lēmumu pieņemšanā. Kopumā pusaudžu seksualitātes attīstību ietekmējošos faktoros var skaidrot ar biopsihosociālo modeli (Sales et al., 2013; Gambadauro et al., 2018, Allen, 2019, Banks et al., 2020), kur ietekme ir ne tikai psiholoģiskajiem faktoriem, kas būtu piesaistes stils, bet arī vides un bioloģiskajiem faktoriem.

Pēc datu apkopošanas un aprēķinu veikšanas šī pētījuma ietvaros izvirzītā hipotēze - *jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk, kā jaunieši ar drošu piesaistes stilu* – tika noraidīta. Korelāciju analīze parādīja, ka tieši drošā piesaiste ir saistīta ar agrāku seksuālo aktivitāšu uzsākšanu, kas nesakrīt ar iepriekš literatūrā pausto. Jāatzīmē gan, ka visas saistības, kas uzrādīja statistisku nozīmīgumu bija ļoti vājas, tādēļ par šiem rezultātiem var runāt tendenču, ne apgalvojumu līmenī. Drošā piesaiste negatīvi korelē ar vairākām aktivitātēm, piemēram, skūpstīšanos, petinga veikšanu, saņemtu orālo seksu, vaginālo dzimumaktu, kas

norāda uz to, ka jaunieši ar drošu piesaisti šajās aktivitātēs iesaistās agrāk. Dati, kas sakrīt ar jau zinātniskajos pētījumos pausto ir, ka ambivalentai piesaistei ir saistība ar agrāku seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumu (Potard et al., 2017). Šī pētījuma rezultāti rāda, ka izvairīgie piesaistes stili ir saistīti ar vēlākām seksuālām aktivitātēm. Tomēr interpretējot datus būtu jāņem vērā datu izkliede. Tajā ir redzams, ka orālo seksu 47% respondentu un vaginālo seksu 52% respondentu piedzīvo pirmo reizi sākot no 18 gadu vecuma, kas ir vecumposms, kur atsevišķi pētnieki jau runā par negatīvām sekām vēlīnai seksuālai pieredzei (Sandford et al., 2008; Haase et al., 2012). 82% no respondentiem mērenās un intensīvās seksuālās aktivitātes ir iesaistījušies vecumā sākot no 16 gadu vecuma, kas tiek uzskatīts par normatīvu vecumposmu. Datu izkliede varētu daļēji skaidrot hipotēzes neapstiprināšanos, kur tad drošā piesaiste var kalpot kā faktors, kas prognozē spēju veidot attiecības, turklāt tādas, kurās uzticamies, spējam veidot dialogu un respektēt otra vēlmes un seksuālās attiecības stājoties normatīvā vecumā, nevis vēlīni, kas arī atbilstu veselīgas seksuālās attīstības trajektorijai.

Pētījumā tika izvirzīta arī otrā hipotēze, kas paredzēja, ka dažādu seksuālo aktivitāšu vecums savstarpēji korelē. Jau iepriekš veiktajos pētījumos rezultāti rāda, ka pusaudžu meitenēm, kuras ir piedzīvojušas fizisko tuvību (skūpstīšanās, petings, orāla apmierināšana) biežāk piedzīvo dzimumaktu (Pearson et al., 2012), arī citā pētījumā (Estrada-Carmona et al., 2023) starp dažādām seksuālām aktivitātēm uzradījās nozīmīgas pozitīvas korelācijas, kas liecina, ka jebkuras aktivitātes uzsākšana agrīnā vecumā palielina izredzes agrīnā vecumā piedzīvot arī citas seksuālās aktivitātes. Arī šī pētījuma otrā hipotēze - *dažādu seksuālo aktivitāšu vecums savstarpēji korelē* – apstiprinājās. Pētījuma rezultāti atklāj ciešas saistības starp dažādu seksuālo aktivitāšu uzsākšanu un izplatību. No mērenām un vieglām seksuālām aktivitātēm, piemēram, skūpstīšanās, ir novērota cieša korelācija ar petingu. Šīs attiecības norāda, ka skūpstīšanās bieži ir viens no sākuma posmiem, kas pakāpeniski noved pie intīmākām tuvības izpausmēm, piemēram, petinga. Turklāt petings ir cieši saistīts ar vēl intensīvākām seksuālajām aktivitātēm. Tas norāda, ka petinga pieredze bieži vien kalpo kā pārejas posms uz intensīvākām seksuālajām aktivitātēm, piemēram, orālo vai vaginālo seksu. Saikne starp orālo seksu un vaginālo dzimumaktu ir īpaši spēcīga, kas apliecina šo divu aktivitāšu biežu līdzāspastāvēšanu un loģisko attīstību seksuālajās attiecībās.

Savukārt aktivitātes kā sadošanās rokās un masturbācija uzrāda vājākas pozitīvas korelācijas ar citu seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumu. Masturbācija parasti ir individuāls process, kas

saistīts ar ķermeņa izpēti un seksuālās intereses attīstību, savukārt sadošanās rokās bieži vien var notikt draudzīgā vai sociālā kontekstā, kas ne vienmēr ir saistīts ar seksualitāti.

Anālajam dzimumaktam ir salīdzinoši vājākas korelācijas ar citām seksuālajām aktivitātēm. Tas var būt saistīts ar individuālām seksuālajām preferencēm, gaumi vai specifisku uzskatu ietekmi. Tomēr anālais dzimumakts uzrāda vidēji ciešu saistību ar vaginālo un orālo seksu, norādot, ka šīs aktivitātes dažos gadījumos var būt savstarpēji papildinošas vai daļa no kopējās seksuālās pieredzes.

Kopumā pētījumā novērotās korelācijas atbilst iepriekš zinātniskajā literatūrā paustajiem atklājumiem. Šīs saistības parāda pakāpenisku seksuālās uzvedības attīstību – sākot no mazāk intīmām, vieglākām vai individuālām aktivitātēm un virzoties uz intensīvākām seksuālām izpausmēm.

Atbildot uz pētījuma pirmo jautājumu, vai seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecums heteroseksuāliem un ne-heteroseksuāliem jauniešiem atšķiras, dati rāda, ka caurmērā ne-heteroseksuāli jaunieši seksuālās aktivitātes uzsāk agrāk, nekā heteroseksuāli orientētie. Pētījumā konstatētas būtiskas atšķirības starp heteroseksuāli un ne-heteroseksuāli orientētiem jauniešiem dažādu seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumā. Piemēram, ne-heteroseksuāli orientēti jaunieši masturbāciju piedzīvo agrāk (vidēji 13,27 gadu vecumā) nekā heteroseksuāli orientētie (14,37 gadi). Līdzīga agrīna pieredze ir novērojama arī petinga saņemšanā – ne-heteroseksuāli jaunieši šo aktivitāti piedzīvo vidēji 15,87 gadu vecumā, savukārt heteroseksuāli orientētie jaunieši to piedzīvo vēlāk, ap 16,83 gadiem. Šī agrīnā pieredze var būt skaidrojama ar vēlmi izprast savu ķermeni, seksualitāti un dažādos veidos izpētīt savu identitāti, kas ir īpaši svarīgi jauniešiem, kuri meklē atbildes uz jautājumiem par savu seksuālo orientāciju. Saņemtais orālais sekss arī tiek piedzīvots agrāk ne-heteroseksuālu jauniešu vidū (vidēji 16,88 gadu vecumā) salīdzinājumā ar heteroseksuāli orientētajiem (17,70 gadi). Tas atspoguļo atšķirīgu seksuālo uzvedību un attiecību dinamiku starp šīm grupām. Viendzimuma attiecībās orālais sekss bieži tiek uzskatīts par nozīmīgu intimitātes veidu, savukārt heteroseksuālajās attiecībās sekss bieži tiek saistīts primāri ar vaginālo dzimumaktu. Heteroseksuāli jaunieši vaginālu dzimumaktu piedzīvo vidēji 17,43 gadu vecumā, kamēr ne-heteroseksuāli orientētie to uzsāk nedaudz agrāk – vidēji 16,74 gadu vecumā. Līdzīgas tendences novērojamas arī anālajā seksā, kur ne-heteroseksuālie jaunieši to piedzīvo vidēji 17,59 gadu vecumā, salīdzinot ar heteroseksuāliem jauniešiem, kuri šajā aktivitātē iesaistās vidēji 18,99 gadu vecumā. Šīs atšķirības varētu būt saistītas ar dažādiem

intimitātes izpausmju veidiem un nozīmīgumu konkrētajā attiecību kontekstā, kur, piemēram geju attiecībās anālais sekss ir vienīgais penetratīvais sekss.

Šie dati sakrīt arī ar zinātniskajā literatūrā pausto, ka LGB jaunieši bieži sāk dzimumdzīvi agrāk nekā heteroseksuāli jaunieši (Bridge, Smith, & Rimes, 2019; Kann et al., 2016; Tornello et al., 2014; Van Griensven et al., 2004). Lai gan ir arī pētījumi, kas norāda uz pretēju tendenci (Dewaele et al., 2017, Halls et al. 2021).

Apskatot Latvijā pieejamos datus par vidējo vecumu, kad jaunieši uzsāk seksuālas aktivitātes, var secināt, ka šajā pētījumā iegūtie dati ir reprezentabli, jo sakrīt arī ar Ķīviķes-Urtānes ar komandu veikto pētījumu (2023) par Latvijas iedzīvotāju seksuālās un reproduktīvās veselības ietekmējošiem faktoriem un paradumiem, kur reprezentatīvā izlasē aptaujājot 255 jauniešus vecumā no 20-24 gadiem, rezultāti rāda, ka vidējais vecums, uzsākot dzimumdzīvi, ir 17,09 gadi. Diemžēl dati par citām seksuālām aktivitātēm Latvijas kontekstā nav pieejami.

Pētījumā tika veikta arī regresijas analīze ar mērķi noskaidrot atbildi uz otro pētījuma jautājumu par to - kādā mērā seksuālā orientācija un piesaistes stili prognozē seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecumu. Aprēķini rāda, ka piesaistes stils un seksuālā orientācija izskaidro mazāk kā 10% no iesaistes konkrētā seksuāla aktivitātē vecuma variācijas. Datu analīze atklāj, ka dzimums ir nozīmīgāks prognozējošais faktors mērenās un vieglās seksuālās aktivitātēs, piemēram, masturbācijā, kur vīrieši to uzsāk agrāk nekā sievietes. Tomēr, aktivitātēm kļūstot intensīvākām, seksuālā orientācija kļūst par spēcīgāku prognozējošo faktoru, nekā dzimums. Ambivalentā un drošā piesaiste bieži ir saistīta ar agrāku iesaistīšanos dažādās seksuālās aktivitātēs, īpaši drošā piesaiste, kas kļūst par būtiskāku prognozētāju intensīvākām aktivitātēm. Tajā pašā laikā izvairīgi trauksmainajai piesaistei ir neviennozīmīga un mainīga ietekme uz seksuālo uzvedību.

Zemās R^2 vērtības liecina par to, ka lielākā daļa no atkarīgās mainīgās variācijas (seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma) var būt izskaidrojama ar faktoriem, kas šajā pētījumā netiek mērīti, kā piemēram, personības iezīmes, kur ir viennozīmīgi dati, ka augstāks neirotizisms, ekstraversija, impulsivitāte un zemāks apzinīgums ir saistīti ar agrāku seksuālo debiju (Allen, 2019). Arī fiziskais briedums un sociālās gaidas ietekmē seksuālās debijas vecumu (Kreager et al., 2016). Kopumā ir ļoti daudz faktoru, kas var ietekmēt pusaudža iesaistīšanos seksuālās

aktivitātēs agrīni – gan bioloģiskie, gan psiholoģiskie, gan sociālie faktori (Sales et al., 2013; Banks et al., 2020).

Domājot par rezultātiem, jāatzīmē vairāki šī pētījuma ierobežojumi. Pirmkārt, jāatzīmē, ka šajā izlasē ir ievērojama nevienlīdzība starp dzimumiem respondentu skaita ziņā, jo 88% no anketu aizpildītājiem bija sievietes un tikai 12% vīrieši, šāds pats sadalījums saglabājas arī analizējot ne-heteroseksuāli orientēto izlasi, kur absolūtos skaitļos no visiem respondentiem bija tikai 9 vīrieši. Tas ierobežo iespēju iegūt līdzsvarotu un pārskatāmu ieskatu dzimumu atšķirībās šī jautājuma izpētē. Kopumā ne-heteroseksuāli orientēta izlase uzradīja statistiski nozīmīgas vecuma atšķirības, tomēr jāņem vērā arī fakts, ka 89% no respondentiem bija sievietes un pētījumi liecina, ka ne-heteroseksuāli orientētas sievietes seksuālās aktivitātēs iesaistās agrāk, nekā heteroseksuāli orientētas (Træen et al., 2016), tomēr par visu LGB kopienu dati nav tik viennozīmīgi. (Halls et al, 2021, Hall et al., 2019, Dewaele et al., 2017, Estes, 2017), ko var, iespējams, skaidrot arī ar ne-heteroseksuāli orientētu vīriešu vēlāku iesaisti.

Otrkārt, jāmin datu izkliedes apgrūtinājums šajā pētījumā, kas iespējams ir ietekmējis iegūtos rezultātus. Respondenti, kas seksuālās aktivitātes piedzīvoja agrīni, ir ievērojami mazāk, kas no vienas puses parāda reālo situāciju, un arī reālos vidējos vecumus, taču ierobežo kvalitatīvu datu iegūšanu hipotēzes pārbaudei un galvenā pētījuma mērķa sasniegšanai. Gluži tāpat kā tika likts uzsvars uz LGB kopienas respondentu īpatsvara palielināšanu, tāpat arī būtu bijis nepieciešams veltīt papildus uzmanību to respondentu iegūšanai, kas potenciāli varētu būt iesaistījušies seksuālās aktivitātēs agrīni, tas ir, pirms 15 gadu vecuma.

Jāuzsver arī ka, lai gan piesaiste palīdz daļēji izskaidrot iesaistīšanos seksuālās aktivitātēs, tomēr piesaistes ietekme neapšaubāmi ir daļa no sarežģīta, dinamiska procesa, kurā iesaistīti arī citi konstrukti. Turpmākajos pētījumos būtu jāturpina pētīt šo saikni starp piesaisti un iesaistīšanos seksuālās aktivitātēs, iekļaujot arī citus mainīgos lielumus - gan psiholoģiskos, gan bioloģiskos, gan sociālos.

SECINĀJUMI

Aizvien brīvāk un vairāk sabiedrībā runā par seksualitātes jautājumiem – gan seksuālās izglītošanas, gan sabiedrības attieksmes, gan jauniešu seksuālās attīstības vektora virzienu un faktoriem, kas to ietekmē. Seksuālā attīstība ir komplekss un daudzveidīgs process, kuru ietekmē gan bioloģiskie, gan psiholoģiskie, gan vides faktori (Sales et al., 2013; Gambadauro et al., 2018, Allen, 2019, Banks et al., 2020).

Apskatot seksuālo attīstību plašāk, var secināt, ka tā noris pakāpeniski, bērnam pieaugot, un tai ir attiecīgi posmi, kam ir jāiziet cauri, tāpat ir arī ar iesaistīšanos seksuālās aktivitātēs. Pētījumi liecina, ka lēna un pakāpeniska seksuālo aktivitāšu attīstība ir labvēlīga, jo tā veicina labāku fizisko un emocionālo labklājību (Cacciatore et al., 2019). Seksuālās aktivitātes veidi tiek iedalīti vieglās, mērenās un intensīvās aktivitātēs, kas iezīmē pakāpenisko progresu (Kelly et al., 2019). Mērenāka pieredze, piemēram, petings vai orāla apmierināšana, bieži kalpo kā pārejas posms uz vaginālo dzimumaktu uzsverot agrīno uzvedību nozīmi tālākajā attīstībā (Potard et al., 2017; Pearson et al., 2012).

Agrīna seksuālā debija ir identificēta kā riska faktors gan emocionālajai, gan fiziskajai veselībai. Pētījumi rāda, ka jaunieši, kuri agrīni uzsāk seksuālās attiecības, biežāk piedzīvo spiedienu vai piespiedu seksu, kā arī negatīvas emocionālās reakcijas (Osorio et al., 2017), biežāk nelietot kontracepciju, tādejādi palielinot risku iegūt seksuāli transmisīvās slimības (Siebenbruner et al., 2007; Lara & Abdo, 2016). Ilgtermiņā jaunieši, kas seksuālo debiju ir piedzīvojuši agrīni, biežāk ziņo par lielāku seksuālo partneru skaitu un augstākiem laulības šķiršanas rādītājiem (Heywood et al., 2015), kas ir arī mūsdienu viena no tendencēm.

Ir ļoti daudz mainīgo, kas var ietekmēt un veicināt pusaudža iesaistīšanos seksuālās aktivitātēs agrīni – viens no šiem faktoriem ir piesaistes stils. Pētījumi rāda, ka pusaudži ar izvairīgu vai ambivalentu piesaistes stilu biežāk uzsāk seksuālās aktivitātes agrā vecumā un iesaistās riskantākā uzvedībā, kamēr droša piesaiste var kalpot par aizsargājošu faktoru (Saint-Eloi Cadely et al., 2020; Potard et al., 2017).

Pētījumi par vecumu, kurā jaunieši uzsāk seksuālas aktivitātes, galvenokārt koncentrējas uz heteroseksuāli orientētu populāciju un vaginālu dzimumaktu, ignorējot citu seksuālo orientāciju cilvēku pieredzi. Literatūrā ir pieejami daudz mazāk pētījumi par pirmās seksuālās pieredzes vecumu cilvēkiem ar ne-heteroseksuālu orientāciju (Lowry et al., 2017; Dewaele et al.,

2017), kā arī ierobežots skaits pētījumu par citu seksuālo aktivitāšu, izņemot vaginālu dzimumaktu, uzsākšanas vecumu (Træen et al., 2016).

Tādēļ šī pētījuma mērķis bija izpētīt, kādā vecumā jaunieši uzsāk dažādas seksuālās aktivitātes, to saistību savā starpā un saistību ar piesaistes stiliem gan heteroseksuāli, gan ne-heteroseksuāli orientētā jauniešu izlasē. Pētījuma rezultāti rāda, ka, pretēji literatūrā paustajam, hipotēze, ka jaunieši ar nedrošiem piesaistes stiliem seksuālās aktivitātēs iesaistās agrīnāk, kā jaunieši ar drošu piesaistes stilu, netika apstiprināta. Šī pētījuma rezultāti parāda tendenci (saistības ir vājas), ka jaunieši ar drošu piesaistes stilu agrāk iesaistās dažādās seksuālajās aktivitātēs, piemēram, skūpstīšanās, petingā un dzimumaktā. Tajā pašā laikā, ambivalenta piesaiste parādīja pozitīvu saistību ar agrāku seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumu, kā tas ir norādīts arī citos pētījumos. Izvairīga piesaiste savukārt tika saistīta ar vēlākām seksuālajām aktivitātēm. Tomēr analizējot datu izkliedi, var secināt, ka nepietiekams respondentu skaits ar agrīnu seksuālo pieredzi ierobežoja kvalitatīvu hipotēzes pārbaudi.

Pamatojoties uz šī pētījuma rezultātiem, jāsecina, ka ir ciešas pozitīvas korelācijas starp mērenām un intensīvām seksuālajām aktivitātēm, piemēram, petinga, orālā un vaginālā seksa uzsākšanas vecumu, kas apstiprina pētījumā izvirzīto otro hipotēzi, kas, savukārt, parāda arī vieglu un mērenu seksuālo aktivitāšu nozīmi tālākajā seksuālajā attīstībā. Tajā pašā laikā vieglākām aktivitātēm, piemēram, sadošanās rokās un masturbācijai, korelācija ar citām aktivitātēm bija vājāka, kas var liecināt par to atšķirīgo lomu un nozīmi jauniešu seksualitātes attīstībā.

Salīdzinot heteroseksuāli un ne-heteroseksuāli orientētu jauniešu vecumu, uzsākot dažādas seksuālas aktivitātes, jāsecina, ka ne-heteroseksuāli jaunieši caurmērā seksuālās aktivitātēs iesaistās agrāk, piedzīvojot gan mērenas, gan intensīvas seksuālās aktivitātes krietni jaunākā vecumā. Pētot padziļinātāk, to, kā piesaistes stili un seksuālā orientācija prognozē seksuālās aktivitātes uzsākšanas vecumu, var secināt, ka piesaistes stils un seksuālā orientācija izskaidro tikai nelielu daļu (mazāk par 10%) no seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecuma variācijām. Tas apstiprina, ka seksualitātes attīstība ir multikauzāls process, kur piesaiste ir tikai viens no ietekmējošajiem faktoriem.

Turpmākajos pētījumos ieteicams izmantot plašāku biopsihosociālo pieeju, iekļaujot vairāk mainīgos, kā piemēram, personības iezīmes, fizisko briedumu un kultūras normas, kas var būtiski ietekmēt seksualitātes attīstību. Tāpat jānodrošina vienmērīgāka datu izkliede starp

respondentiem ar atšķirīgiem seksuālo aktivitāšu uzsākšanas vecumiem, lai iegūtie rezultāti būtu reprezentatīvāki un precīzāki. Papildus tam, ir nepieciešams pievērsties plašākai LGB kopienas seksualitātes daudzveidības izpētei, lai labāk izprastu šo grupu atšķirīgās pieredzes un izaicinājumus, īpaši ņemot vērā, ka pētījumos bieži vien dominē heteroseksuālas perspektīvas. Šādi pētījumi palīdzētu sniegt visaptverošāku skatījumu seksualitātes izpētē.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Ainsworth, M., Blehar, M.C., Wall, S., Waters, E. (1978). Patterns of Attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, N.J: Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. (1989) Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709- 716.
- Allen, M. S., & Walter, E. E. (2018). Personality stability and change between age 12 and 14 predicts relationships, sexual activity and same-sex sexual attraction at age 14. *Journal of Research in Personality*, 74, 95–101.
- Allen, M. S. (2019). The Role of Personality in Sexual and Reproductive Health. *Current Directions in Psychological Science*, 28(6), 581–586.
- Balsam, K.F. & Mohr, J.J. (2007). Adaptation to sexual orientation stigma: A comparison of bisexual and lesbian/gay adults. *Journal of Counseling Psychology*, 54, 306319.
- Banks, D. E., Hensel, D. J., & Zapolski, T. C. B. (2020). Integrating Individual and Contextual Factors to Explain Disparities in HIV/STI Among Heterosexual African American Youth: A Contemporary Literature Review and Social Ecological Model. *Archives of sexual behavior*, 49(6), 1939–1964. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-01609-6>
- Benoit D. (2004). Infant-parent attachment: Definition, types, antecedents, measurement and outcome. *Paediatrics & child health*, 9(8), 541–545. <https://doi.org/10.1093/pch/9.8.541>
- Bosmans, G., Bakermans-Kranenburg, M. J., Vervliet, B., Verhees, M. W. F. T., & van IJzendoorn, M. H. (2020). A learning theory of attachment: Unraveling the black box of attachment development. *Neuroscience and biobehavioral reviews*, 113, 287–298. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2020.03.014>
- Bosmans, G., & Borelli, J. L. (2022). Attachment and the Development of Psychopathology: Introduction to the Special Issue. *Brain sciences*, 12(2), 174. <https://doi.org/10.3390/brainsci12020174>
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol.1, Separation, Anxiety and Anger*, Basic Books. New York.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.

- Bridge, L., Smith, P., & Rimes, K.A. (2019). 'Sexual orientation differences in the self-esteem of men and women: A systematic review and meta-analysis' To be published in *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*. doi:10.1037/sgd0000342
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Kaltiala, R. (2019). The Steps of Sexuality—A Developmental, Emotion-Focused, Child-Centered Model of Sexual Development and Sexuality Education from Birth to Adulthood. *International Journal of Sexual Health, 31*(3), 319–338. <https://doi.org/10.1080/19317611.2019.1645783>
- Capaldi, D. M., Kerr, D. C. R., Owen, L. D., & Tiberio, S. S. (2017). Intergenerational Associations in Sexual Onset: Mediating Influences of Parental and Peer Sexual Teasing and Youth Substance Use. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine, 61*(3), 342–347.
- Cassidy, J., Jones, J. D., & Shaver, P. R. (2013). Contributions of attachment theory and research: a framework for future research, translation, and policy. *Development and psychopathology, 25*(4 Pt 2), 1415–1434. <https://doi.org/10.1017/S0954579413000692>
- Cassidy, J., Shaver, P.R. (2016) *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (3rd ed.), Guilford Press, New York, NY
- Collins, W. A., Welsh, D. R., & Furman, W. (2009). Adolescent romantic relationships. *Annual Review of Psychology, 60*, 631-652. doi:10.1146/annurev.psych.60.110707.163459
- Dalenberg, W. G., Timmerman, M. C., & van Geert, P. L. C. (2018). Dutch adolescents' everyday expressions of sexual behavior trajectories over a 2-year period: A mixed-methods study. *Archives of Sexual Behavior, 47*(6), 1811–1823. doi:10.1007/s10508-018-1224-5
- de Graaf H, Vanwesenbeeck I, Meijer S (2009) Sexual trajectories during adolescence: Relation to demographic characteristics and sexual risk. *Arch Sex Behav*;38:276e82.
- Delgado, E., Serna, C., Martínez, I., & Cruise, E. (2022). Parental attachment and peer relationships in adolescence: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(3), 1064.
- Dewaele, A., Van Houtte, M., Symons, K., & Buysse, A. (2017). Exploring first sexual intercourse, sexual orientation, and sexual health in men *Journal of Homosexuality, 64*(13), 1832–1849. <https://doi.org/10.1080/00918369.2016.1267467>

- Dyar, C., Feinstein, B.A. & London, B. (2015). Mediators of Differences Between Lesbians and Bisexual Women in Sexual Identity and Minority Stress. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(1), 43-51
- Duschinsky R. (2018). DISORGANIZATION, FEAR AND ATTACHMENT: WORKING TOWARDS CLARIFICATION. *Infant mental health journal*, 39(1), 17–29.
<https://doi.org/10.1002/imhj.21689>
- Estes M. L. (2017). “If there’s one benefit, you’re not going to get pregnant”: The sexual miseducation of gay, lesbian, and bisexual individuals. *Sex Roles* 77, 615–627. doi: 10.1007/s11199-017-0749-8
- Estrada-Carmona S., Pérez-Aranda G. I., García-Reyes. L, and Tuz-Sierra M.A. (2023) When it begins and what are the first erotic behaviors? *British Journal of Psychology Research*, 11 (3), 1-19
- Fraley, R. C., & Waller, N. G. (1998). Adult attachment patterns: A test of the typological model. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 77-114). New York, NY: Guilford
- Furman, W., & Collibee, C. (2014). A matter of timing: Developmental theories of romantic involvement and psychosocial adjustment. *Development and Psychopathology*, 26(4), 1149–1160. doi:10.1017/S095457 9414000182
- Gambadauro, P., Carli, V., Hadlaczky, G., Sarchiapone, M., Apter, A., Balazs, J., Banzer, R., Bobes, J., Brunner, R., Cosman, D., Farkas, L., Haring, C., Hoven, C. W., Kaess, M., Kahn, J. P., McMahon, E., Postuvan, V., Sisask, M., Värnik, A., Zdravec Sedivy, N., & Wasserman, D. (2018). Correlates of sexual initiation among European adolescents. *PloS one*, 13(2), e0191451
- Gazendam, N., Cleverley, K., King, N., Pickett, W., & Phillips, S. P. (2020). Individual and social determinants of early sexual activity: A study of gender-based differences using the 2018 Canadian Health Behaviour in School-aged Children Study (HBSC). *PloS one*, 15(9), e0238515.
- Goldberg, S. K., & Halpern, C. T. (2017). Sexual initiation patterns of U.S. sexual minority youth: A latent class analysis. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 49(1), 55–67. doi:10.1363/psrh.12020

- Grady, M. D., Yoder, J., & Brown, A. (2021). Childhood maltreatment experiences, attachment, sexual offending: Testing a theory. *Journal of interpersonal violence*, 36(11-12), NP6183-NP6217.
- Groh, A. M., Roisman, G. I., Booth-LaForce, C., Fraley, R. C., Owen, M. T., Cox, M. J., & Burchinal, M. R. (2014). STABILITY OF ATTACHMENT SECURITY FROM INFANCY TO LATE ADOLESCENCE. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 79(3), 51–66. <http://www.jstor.org/stable/43772810>
- Haase, C. M., Landberg, M., Schmidt, C., Lüdke, K., & Silbereisen, R. K. (2012). The later, the better? Early, average, and late timing of sexual experiences in adolescence and psychosocial adjustment in young adulthood. *European Psychologist*, 17(3), 199–212.
- Haydon, A. A., Herring, A. H., Prinstein, M. J., & Halpern, C. T. (2012). Beyond age at first sex: patterns of emerging sexual behavior in adolescence and young adulthood. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 50(5), 456–463. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2011.09.006>
- Harden K.P. (2012). True love waits? A sibling-comparison study of age at first sexual intercourse and romantic relationships in young adulthood. *Psychological Science*. 23(11):1324–1336
- Heywood, W., Patrick, K., Smith, A. M., & Pitts, M. K. (2015). Associations between early first sexual intercourse and later sexual and reproductive outcomes: a systematic review of population-based data. *Archives of sexual behavior*, 44(3), 531–569.
- Halkitis, P. N., LoSchiavo, C., Martino, R. J., De La Cruz, B. M., Stults, C. B., & Krause, K. D. (2021). Age of Sexual Debut among Young Gay-identified Sexual Minority Men: The P18 Cohort Study. *Journal of sex research*, 58(5), 573–580. <https://doi.org/10.1080/00224499.2020.1783505>
- Hall W. J., Rodgers G. K. (2019). Teachers' attitudes toward homosexuality and the lesbian, gay, bisexual, and queer community in the United States. *Soc. Psychol. Educ.* 22, 23–41. doi: 10.1007/s11218-018-9463-9
- Hall, W. J., Dawes, H. C., & Plocek, N. (2021). Sexual Orientation Identity Development Milestones Among Lesbian, Gay, Bisexual, and Queer People: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Frontiers in psychology*, 12, 753954. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.753954>

- Halpern, C. T., Joyner, K., Udry, J. R., & Suchindran, C. (2000). Smart teens don't have sex (or kiss much either). *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 26(3), 213–225
- James, J., Ellis, B. J., Schlomer, G. L., & Garber, J. (2012). Sex-specific pathways to early puberty, sexual debut, and sexual risk taking: Tests of an integrated evolutionary–developmental model. *Developmental Psychology*, 48(3), 687–702.
- Young H, Burke L, Nic Gabhainn S. (2018). Sexual intercourse, age of initiation and contraception among adolescents in Ireland: Findings from the Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) Ireland study. *BMC Public Health*;18:362.
- Kann, L., Olsen, E. O., McManus, T., Harris, W. A., Shanklin, S. L., Flint, K. H., Queen, B., Lowry, R., Chyen, D., Whittle, L., Thornton, J., Lim, C., Yamakawa, Y., Brener, N., & Zaza, S. (2016). Sexual Identity, Sex of Sexual Contacts, and Health-Related Behaviors Among Students in Grades 9-12 - United States and Selected Sites, 2015. *Morbidity and mortality weekly report. Surveillance summaries (Washington, D.C. : 2002)*, 65(9), 1–202. <https://doi.org/10.15585/mmwr.ss6509a1>
- Kar, S. K., Choudhury, A., & Singh, A. P. (2015). Understanding normal development of adolescent sexuality: A bumpy ride. *Journal of human reproductive sciences*, 8(2), 70–74. <https://doi.org/10.4103/0974-1208.158594>
- Kelly, Y., Zilanawala, A., Tanton, C., Lewis, R., & Mercer, C. H. (2019). Partnered Intimate Activities in Early Adolescence-Findings From the UK Millennium Cohort Study. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 65(3), 397–404. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2019.04.028>
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. R., & Martin, C. E. (2003). Sexual behavior in the human male. 1948. *American journal of public health*, 93(6), 894–898. <https://doi.org/10.2105/ajph.93.6.894>
- Kim, H. M., & Miller, L. C. (2020). Are insecure attachment styles related to risky sexual behavior? A meta-analysis. *Health Psychology*, 39(1), 46–57
- Kim, J. S., Kim, K., & Kwak, Y. (2017). Differences in risky sexual behavior according to sexual orientation in Korean adolescents. *Journal of Homosexuality*, 1-14. doi:10.1080/00918369.2017.1392134

- Ķīvīte-Urtāne A., Lazdāne G., Demčenko K., Gobiņa I., Isajeva L., Ivanovs A., Kezika S., Kursīte M., Libora I., Miķelsone A. I., Ozoliņa K., Penka E., Rakša V., Štolcere I. E., Zīverte M. L. (2023). Pētījums par Latvijas iedzīvotāju seksuālās un reproduktīvās veselības ietekmējošiem faktoriem un paradumiem. Pētījuma ziņojums. Rīga: LR Veselības ministrija
- Laczkovics, C., Fonzo, G., Bendixsen, B., Shpigel, E., Lee, I., Skala, K., Prunas, A., Gross, J., Steiner, H., & Huemer, J. (2018). Defense mechanism is predicted by attachment and mediates the maladaptive influence of insecure attachment on adolescent mental health. *Current Psychology* <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9839-1>
- Lantagne, A., & Furman, W. (2017). Romantic relationship development: The interplay between age and relationship length. *Developmental Psychology*, 53(9), 1738–1749. doi: 10.1037/dev0000363
- Lara, L. A. S., & Abdo, C. H. N. (2016). Age at Time of Initial Sexual Intercourse and Health of Adolescent Girls. *Journal of pediatric and adolescent gynecology*, 29(5), 417–423.
- Lee, M., Reese-Weber, M., & Kahn, J. H. (2014). Exposure to family violence and attachment styles as predictors of dating violence perpetration among men and women: A mediational model. *Journal of Interpersonal Violence*, 29, 20-43. doi:10.1177/0886260513504644
- Lefkowitz, E. S., Wesche, R., & Leavitt, C. E. (2018). Never been kissed: Correlates of lifetime kissing status in U.S. 18 R. CACCIATORE ET AL. university students. *Archives of Sexual Behavior*, 47(4), 1283–1293. doi:10.1007/s10508-018-1166-y
- LGBT+ Pride Global Survey. (2021) pieejams: <https://www.ipsos.com/en/lgbt-pride-2021-global-survey-points-generation-gap-around-gender-identity-and-sexual-attraction>
- LGBT+ Pride Global Survey (2023) pieejams: <https://www.ipsos.com/en/pride-month-2023-9-of-adults-identify-as-lgbt>
- Lowry, R., Dunville, R., Robin, L., Kann L. (2017). Early Sexual Debut and Associated Risk Behaviors Among Sexual Minority Youth. *American Journal of Preventive Medicine*, Volume 52, Issue 3, Pages 379-384. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2016.10.008>.
- Martín Quintana, J. C., Alemán Ramos, P. F., & Morales Almeida, P. (2023). The Influence of Perceived Security in Childhood on Adult Self-Concept: The Mediating Role of

Resilience and Self-Esteem. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 11(17), 2435.

<https://doi.org/10.3390/healthcare11172435>

- Madkour, A. S., de Looze, M., Ma, P., Halpern, C. T., Farhat, T., Ter Bogt, T. F., Ehlinger, V., Nic Gabhainn, S., Currie, C., & Godeau, E. (2014). Macro-level age norms for the timing of sexual initiation and adolescents' early sexual initiation in 17 European countries. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 55(1), 114–121.
- Magnusson, B.M., Crandall, A. & Evans, K. (2019). Early sexual debut and risky sex in young adults: the role of low self-control. *BMC Public Health* 19, 1483.
- Mustanski B., Kuper L., Greene G. J. (2014). “Development of sexual orientation and identity. In APA handbook of sexuality and psychology,” in *Person-Based Approaches. Vol. 1.* eds. Tolman D. L., Diamond L. M. (United States: American Psychological Association;), 597–628
- Nevarez, M. D., Morrill, M. I., & Waldinger, R. J. (2018). Thriving in midlife: The roles of childhood nurturance and adult defense mechanisms. *J Res Pers.* June ; 74: 35 41
- Oshri, A., Sutton, T. E., Clay-Warner, J., & Miller, J. D. (2015). Child maltreatment types and risk behaviors: Associations with attachment style and emotion regulation dimensions. *Personality and Individual Differences*, 73, 127–133. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.09.015>
- Osorio, A., Lopez-Del Burgo, C., Carlos, S., & de Irala, J. (2017). The Sooner, the Worse? Association between Earlier Age of Sexual Initiation and Worse Adolescent Health and Well-being Outcomes. *Frontiers in psychology*, 8, 1298.
- Palmer, M. J., Clarke, L., Ploubidis, G. B., & Wellings, K. (2019). Prevalence and correlates of 'sexual competence' at first heterosexual intercourse among young people in Britain. *BMJ sexual & reproductive health*, 45(2), 127–137.
- Papalia, R. D., Olds, D. E., & Fieldman, S. W. (2008). *Human development - tenth edition.* McGraw-Hill Companies.
- Potard, C., Courtois, R., Réveillère, C., Bréchon, G., & Courtois, A. (2017). The relationship between parental attachment and sexuality in early adolescence. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22(1), 47–56.

- Prunas, A., Di Pierro, R., Huemer, J., & Tagini, A. (2019). Defense Mechanisms, Remembered Parental Caregiving, and Adult Attachment Style. *Psychoanalytic Psychology*, 2019, Vol. 36, No. 1, 64–72
- Saint-Eloi Cadely, H., Finnegan, V., Spears, E. C., & Kerpelman, J. L. (2020). Adolescents and sexual risk-taking: The interplay of constraining relationship beliefs, healthy sex attitudes, and romantic attachment insecurity. *Journal of Adolescence*, 84, 136–148.
- Sales, J. M., Smearman, E. L., Brody, G. H., Milhausen, R., Philibert, R. A., & Diclemente, R. J. (2013). Factors associated with sexual arousal, sexual sensation seeking and sexual satisfaction among female African American adolescents. *Sexual health*, 10(6), 512–521. <https://doi.org/10.1071/SH13005>
- Sanders, R. A. (2013). Adolescent psychosocial, social, and cognitive development. *Pediatrics in Review*, 34(8), 354–358. doi:10.1542/pir.34-8-354
- Sandfort, T. G., Orr, M., Hirsch, J. S., & Santelli, J. (2008). Long-term health correlates of timing of sexual debut: results from a national US study. *American journal of public health*, 98(1), 155–161.
- Savioja, H., Helminen, M., Frojd, S., Marttunen, M., & Kaltiala-Heino, R. (2017). Delinquency and sexual experiences across adolescence: Does depression play a role? *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*, 22(4), 298–304. doi:10.1080/13625187.2017.1374361
- Sawyer, S. M., Azzopardi, P. S., Wickremarathne, D., & Patton, G. C. (2018). The age of adolescence. *The Lancet. Child & adolescent health*, 2(3), 223–228. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(18\)30022-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(18)30022-1)
- Shulman EP, Harder KP, Chein JM, Steinberg L. (2015) Sex differences in the developmental trajectories of impulse control and sensation-seeking from early adolescence to early adulthood. *J Youth Adolesc.*;1:1–17.
- Siebenbruner, J., Zimmer-Gembeck, M. J., & Egeland, B. (2007). Sexual partners and contraceptive use: A 16-year prospective study predicting abstinence and risk behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 17(1). 179-206.
- Simons, L. G., Burt, C. H., & Simons, R. L. (2008). A test of explanations for the effect of harsh parenting on the perpetration of dating violence and sexual coercion among college males. *Violence and Victims*, 23, 66-82.

- Smith, C. V., & Shaffer, M. J. (2013). Gone but not forgotten: virginity loss and current sexual satisfaction. *Journal of sex & marital therapy*, 39(2), 96–111.
- Slimību profilakses un kontroles centrs (2024). Latvijas skolēnu veselības paradumu pētījums. 2022./2023. mācību gada aptaujas rezultāti un tendences. Pieejams <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/21564/download?attachment>
- Spriggs, A. L., & Halpern, C. T. (2008). Sexual Debut Timing and Depressive Symptoms in Emerging Adulthood. *Journal of youth and adolescence*, 37(9), 1085–1096.
- Spruit, A., Goos, L., Weenink, N., Rodenburg, R., Niemeyer, H., Stams, G. J., & Colonnaesi, C. (2020). The Relation Between Attachment and Depression in Children and Adolescents: A Multilevel Meta-Analysis. *Clinical child and family psychology review*, 23(1), 54–69. <https://doi.org/10.1007/s10567-019-00299-9>
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28(1), 78–106. doi:10.1016/j.dr.2007.08.002
- Templeton, M., Lohan, M., Kelly, C., & Lundy, L. (2017). A systematic review and qualitative synthesis of adolescents' views of sexual readiness. *Journal of Advanced Nursing*, 73(6), 1288–1301. doi:10.1111/jan.13207
- Tolman, D. L. & McClelland, S. I. (2011). Normative sexuality development in adolescence: A decade in review, 2000-2009. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 242-255. doi:10.1111/j.1532-7795.2010.00726.x
- Tornello, S. L., Riskind, R. G., & Patterson, C. J. (2014). Sexual orientation and sexual and reproductive health among adolescent young women in the United States. *The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine*, 54(2), 160–168. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2013.08.018>
- Træen, B., Samuelsen, S. O., & Roen, K. (2016). Sexual debut ages in heterosexual, lesbian, gay, and bisexual young adults in Norway. *Sexuality & Culture: An Interdisciplinary Quarterly*, 20(3), 699–716. <https://doi.org/10.1007/s12119-016-9353-2>
- Tussey, B. E., Tyler, K. A., & Simons, L. G. (2021). Poor Parenting, Attachment Style, and Dating Violence Perpetration Among College Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(5-6), 2097-2116. <https://doi.org/10.1177/0886260518760017>
- van de Bongardt, D., Yu, R., Deković, M., & Meeus, W. H. J. (2015). Romantic relationships and sexuality in adolescence and young adulthood: The role of parents, peers, and

- partners. *European Journal of Developmental Psychology*, 12(5), 497–515.
<https://doi.org/10.1080/17405629.2015.1068689>
- van Griensven, F., Kilmarx, P. H., Jeeyapant, S., Manopaiboon, C., Korattana, S., Jenkins, R. A., Uthairoravit, W., Limpakarnjanarat, K., & Mastro, T. D. (2004). The prevalence of bisexual and homosexual orientation and related health risks among adolescents in northern Thailand. *Archives of sexual behavior*, 33(2), 137–147.
<https://doi.org/10.1023/b:aseb.0000014328.49070.8c>
- Veselības ministrija. (2021). *Seksuālās un reproduktīvās veselības veicināšana*.
<https://www.vm.gov.lv/lv/seksualas-un-reproduktivas-veselibas-veicinasana>
- Villalta, S. I., Goldberg, R. E., & Tienda, M. (2023). Adolescent Partnership Quality and Emotional Health: Insights from an Intensive Longitudinal Study. *Social forces; a scientific medium of social study and interpretation*, 101(3), 1422–1459.
<https://doi.org/10.1093/sf/soac043>
- Waylen, A. E., Ness, A., McGovern, P., Wolke, D., & Low, N. (2010). Romantic and Sexual Behavior in Young Adolescents: Repeated Surveys in a Population-Based Cohort. *The Journal of Early Adolescence*, 30(3), 432-443. <https://doi.org/10.1177/0272431609338179>
- Wesche, R., Kreager, D. A., Lefkowitz, E. S., & Siennick, S. E. (2017). Early Sexual Initiation and Mental Health: A Fleeting Association or Enduring Change? *Journal of research on adolescence : the official journal of the Society for Research on Adolescence*. 27(3), 611–627.
- Wilkinson, D. J., & Johnson, A. (2020). A systematic review of qualitative studies capturing the subjective experiences of Gay and Lesbian individuals' of faith or religious affiliation. *Mental Health, Religion & Culture*, 23, 80–95.
- Williams T, Connolly J, Cribbie R. (2008) Light and heavy heterosexual activities of young Canadian adolescents: Normative patterns and differential predictors. *J Res Adolescence*;18:145e72
- Zimmer-Gembeck, M. J., Webb, H. J., Pepping, C. A., Swan, K., Merlo, O., Skinner, E. A., ... & Dunbar, M. (2017). Is parent–child attachment a correlate of children’s emotion regulation and coping?. *International Journal of Behavioral Development*, 41(1), 74-93.

Zito, R. C., & De Coster, S. (2016). Family Structure, Maternal Dating, and Sexual Debut: Extending the Conceptualization of Instability. *Journal of youth and adolescence*, 45(5), 1003–1019

Bakalaura darbs „, PIESAISTES STILA SAISTĪBA AR SEKSUĀLĀS AKTIVITĀTES
UZSĀKŠANAS VECUMU JAUNIEŠIEM” izstrādāts LU Izglītības zinātņu un Psiholoģijas
fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: (*personiskais paraksts*) Aiga Gavare

Rekomendēju/~~nerkomendēju~~ darbu aizstāvēšanai

Vadītāja asoc.prof. Dr. psych. Ieva Stokenberga (*personiskais paraksts*)

Recenzents: docente Dr.psych. Anda Gaitniece-Putāne

Darbs iesniegts Psiholoģijas nodaļā 13.01.2025.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Zane Krezevska (*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

23.01.2025. prot. Nr.

Komisijas sekretāre: docente Dr.psych Evija Strika (*personiskais paraksts*)